

HÖGSKOLAN I HALMSTAD
Sektionen för Ekonomi och Teknik (SET)
Valfritt Ekonomiskt Program

KOMMUNAL REDOVISNING AV PENSIONER
En studie av blandmodellens följder

”.....Det som göms i snö kommer upp i tö.....”

Kandidatuppsats i företagsekonomi, 15hp
Externredovisning
Slutseminarium: 20100603

Författare:

Annelie Andersson 680920-4669

Ylva Paulsson 641011-2442

Handledare:

Arne Söderbom

Examinator:

Marita Blomkvist

Förord

*Vi vill rikta ett tack till alla som har tagit sig tid
och hjälpt oss med uppsatsen.*

*Stort tack till Arne Söderbom för handledning
och hjälp under skrivandets gång.*

*Vi vill även passa på att tacka våra respondenter som bidragit
med givande kunskaper och insikter om kommunal redovisning av pensioner.*

Tack så mycket!

Halmstad 2010-06-03

Annelie Andersson

Ylva Paulsson

Sammanfattning

Balanskravet infördes i Sveriges kommuner 1 januari 2000. Detta innebar att intäkterna skall täcka kostnaderna. Sveriges kommuner hade en ekonomisk kris under 90-talet och för att balanskravet skulle kunna följas infördes blandmodellen. Detta innebar att pensioner som är intjänade fram till 1998 har lyfts ur balansräkningen och redovisas som en not, en ansvarsförbindelse. Eftersom inte samtliga pensionsskulder redovisas, ger blandmodellen en förskönad bild av verkligheten. Tanken om att varje generation skall bära sina egna kostnader brister då skattebetalarna inte bara bekostar dagens anställdas pension utan även får ta kostnaden för de som är pensionärer i dag. Detta kan tyckas vara fel men ändå helt enligt lagen. Man kan fråga sig om det är viktigare att följa balanskravet och blandmodellen än att redovisa en rättvisande bild.

Att lyfta ut skulden medför att det egna kapitalet blir högre och på så sätt visas ett högre soliditetsmått. Soliditetsmättet är viktigt eftersom det visar kommunernas betalningsförmåga på lång sikt. Att inte beräkna soliditetsmättet inklusive skulden ger inte en korrekt bild av soliditeten, alltså blir även detta mått missvisande. På detta vis ger kommunernas redovisning en förvrängd bild av verkligheten, och man kan fråga sig om rättvisande bild bara är ett uttryck och saknar innebörd. Kommunerna agerar som om inte skulden existerar och kan på så vis använda pengar som inte finns.

Vi har genom denna studie undersökt om blandmodellen ger en rättvisande bild av kommunernas redovisning samt hur soliditeten påverkas av detta. Studiens slutsats är att soliditetsmått som är beräknade enligt blandmodellen inte ger en rättvisande bild eftersom pensionsskulden inte är medräknad. Vi kan dessutom konstatera att utvecklingen av soliditetsmättet har försämrats sedan blandmodellen infördes 2000.

Abstract

Balanced budget was introduced in Swedish municipalities January 1th, 2000. This means that the revenues must cover the costs. Sweden's municipalities had an economic crisis in the 90s and for the balanced budget requirement could be introduced among model. This means that pensions are earned until 1998, was removed from the balance sheet and shown as a note, a contingent liability. Since not all pension liabilities are giving, mixed model an embellished picture of reality. The idea that each generation should bear its own costs were flawed because today's employees not only pays for their own retirement but may include the cost of those who are retired today. This may seem wrong but still completely under the law. One might ask whether it is important to follow the balanced-budget and the mixed model than to present an accurate picture.

To remove the debt means that the common equity will be higher and thus displayed a higher equity ratio measurement. Equity ratio measure is important because it shows the local ability to pay in the long term. That does not compute measure of solvency, including debt does not give an accurate picture of solidity, and thus becoming even this measure is misleading. In this way gives municipal accounting a distorted view of reality and it is questionable whether true image is just an expression and has no meaning. Local authorities acting as a debt does not exist and is thus able to spend money that does not exist.

We have carried this study investigated whether mixed model gives an accurate picture of municipal accounts and how the equity ratio is affected by this. Study concludes that the solvency of the dimensions that are calculated using mixed model does not provide an accurate picture because the pension is not included. Furthermore, we can conclude that developement of strength measure has deteriorated since the mixed model introduced in 2000.

Förkortningar

BFL	Bokföringslagen
DS	Departementsserien
EMU	Ekonomiska och Monetära Unionen
EU	Europeiska Unionen
FAR SRS	Förenade Auktoriserade Revisorer Branschorganisationen Revisorer och Rådgivare
KAP-KL	Kollektiv Avtalad Pension – pensionsavtal för arbetstagare hos kommunal arbetsgivare
KEF	Föreningen Sveriges Kommunalekonomer
Kfi	Kommunforskning i Västsverige
Kf/Lf -86	Redovisningsmodell för Kommunförbund och Landstingsförbund
KL	Kommunallagen (1991:900)
KPA	Kommunernas Pensionsanstalt
KRL	Lagen om Kommunal Redovisning (1997:614)
P-finken	Pensionsfinansieringskommittén
PAYG	Pay-as-you-go
PFA	Pensions och försäkringsavtalet
PRI	Pensionsgaranti
RIPS 07	Riktlinjer för beräkning av pensionsskuld i kommuner och landsting
RKR	Rådet för Kommunal Redovisning
RR	Redovisningsrådet
SCB	Statistiska Centralbyrån
SKL	Sveriges Kommuner och Landsting
SOU	Statens offentliga utredningar
SPV	Statens Pensionsverk
ÅRL	Årsredovisningslagen

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	- 1 -
1.1 Problembakgrund	- 1 -
1.2 Problemdiskussion	- 2 -
1.3 Problemställning	- 4 -
1.4 Syfte	- 4 -
1.5 Avgränsningar	- 4 -
1.6 Disposition	- 5 -
2. TEORI	- 6 -
2.1 Teori – sammanfattning	- 6 -
2.2 Teoretisk referensram	- 7 -
2.3 Lagen om Kommunal Redovisning	- 7 -
2.4 Balanskravet	- 8 -
2.4.1 God ekonomisk hushållning	- 9 -
2.5 Blandmodellen	- 9 -
2.5.1 Fullfonderingsmodellen.....	- 10 -
2.5.2 Fördelningsmodellen	- 11 -
2.6 Soliditet	- 11 -
2.6.1 God redovisningssed	- 12 -
2.6.2 Rättvisande bild.....	- 13 -
2.7 Pensionsskuld	- 13 -
2.7.1 Avsättningar	- 14 -
2.7.2 Förpliktelser	- 14 -
2.7.3 Ansvarsförbindelser.....	- 14 -
3. METOD	- 15 -
3.1 Kvantitativ studie	- 15 -
3.2 Kvalitativ studie	- 16 -
3.3 Primärdata	- 16 -
3.3.1 Val av respondenter	- 16 -
3.3.2 Intervjuernas tillvägagångssätt	- 16 -
3.3.3 Val av plats	- 17 -
3.3.4 Besöksintervju	- 17 -
3.3.5 Telefonintervjuer	- 17 -
3.4 Sekundärdata	- 18 -
3.4.1 Litteraturstudie	- 18 -

3.5 Operationalisering	- 19 -
3.6 Validitet	- 20 -
3.6.1 Validitet.....	- 20 -
3.6.2 Validitet i den kvantitativa metoden.....	- 21 -
3.6.3 Validitet i den kvalitativa metoden.....	- 21 -
3.7 Reliabilitet	- 21 -
3.7.1 Reliabilitet i den kvantitativa metoden.....	- 21 -
3.7.2 Reliabilitet i den kvalitativa metoden.....	- 21 -
4. EMPIRI	- 22 -
4.1 Presentation av respondenter	- 22 -
4.2 Besöksintervjuer	- 22 -
4.2.1 Intervju med Pierre Donatella, KFi	- 22 -
4.2.2 Intervju med Torbjörn Tagesson, RKR	- 24 -
4.3 Telefonintervjuer	- 25 -
4.3.1 Intervju med Ulrika Berling, Ernst & Young	- 25 -
4.3.2 Intervju med Kajsa Jansson, SKL.....	- 26 -
4.3.3 Intervju med Ola Eriksson, KEF	- 27 -
4.4 Soliditet	- 29 -
5. ANALYS	- 33 -
5.1 Lagen om Kommunal redovisning - KRL	- 33 -
5.1.1 Bakgrund	- 33 -
5.1.2 Straffreglering	- 34 -
5.2 Balanskravet – Blandmodellen	- 34 -
5.2.1 Bakgrund till balanskravet.....	- 34 -
5.2.2 Hur viktigt är balanskravet?	- 34 -
5.2.3 Balanskravets funktion	- 35 -
5.2.4 God ekonomisk hushållning	- 35 -
5.2.5 Blandmodellen	- 35 -
5.2.6 Blandmodellen - Rättvisande bild?.....	- 36 -
5.2.7 Fullfondering.....	- 36 -
5.2.8 Fullfondering - Rättvisande bild?.....	- 37 -
5.3 Soliditet	- 38 -
5.3.1 Definition	- 38 -
5.3.2 Soliditet – ett viktigt mått	- 38 -
5.3.3 Soliditetsnivå.....	- 38 -
5.3.4 Soliditet - rättvisande eller ej?.....	- 39 -
5.3.5 Analys av kommunernas soliditet från årsredovisningarna.....	- 39 -
6. SLUTSATS	- 40 -
6.1 Slutsatser och reflektioner	- 40 -
6.1.1 Ger blandmodellen en rättvisande bild av kommunernas redovisning?	- 40 -
6.1.2 Egna reflektioner	- 41 -
6.2 Uppsatsens bidrag	- 42 -
6.3 Förslag till framtida forskning	- 42 -

7. KÄLLFÖRTECKNING.....	- 43 -
BILAGA 1: DEFINITIONER AV UPPSATSENS BEGREPP.....	- 47 -
BILAGA 2: FRÅGEFORMULÄR.....	- 49 -
BILAGA 3: RESPONDENTER.....	- 51 -
BILAGA 4: WEBBADRESSER TILL KOMMUNERNA.....	- 52 -
BILAGA 5: ÅRSREDOVISNINGAR I PAPPERSKOPIA.....	- 63 -
Diagram 1: Pensionsutbetalningar	- 3 -
Diagram 2: Redovisad soliditet	- 30 -
Diagram 3: Verklig soliditet.....	- 31 -
Diagram 4: Soliditetsutveckling 1998-2008	- 32 -
Figur 1: Disposition.....	-9-
Figur 2: Blandmodellen.....	-14-
Figur 3: God redovisningssed	-16-
Figur 4: Operationalisering	-23-
Figur 5: Analysmodell.....	- 33 -

1. Inledning

I inledningen kommer vi att återge fakta för att läsaren ska få förståelse för och en bakgrund till problemet med de framtida pensionsutbetalningarna. Detta leder till vår problemformulering som mynnar ut i syftet med uppsatsen.

En pensionsförpliktelse är en skuld som har byggts upp genom åren (KPA, 2005). Fordringsägarna är de anställda samt tidigare anställda, som senare i livet tar ut sin kommunala tjänstepension. Pensionsskulden är den pension som intjänats fram till 1997 och kallas formellt inte för skuld utan för ansvarsförbindelse. Denna ansvarsförbindelse redovisas utanför balansräkningen, som en dold skuld i enlighet med Lagen om Kommunal redovisning (KRL 1997:614) och blandmodellen. Att inte alla skulder är med ger en förvrängd bild av verkligheten och ekonomin uppfattas bättre än vad den är (KPA, 2005). Balansräkningen är dessutom utgångspunkten vid framräkningen av kommunens soliditet. När ansvarsförbindelserna räknas med får många kommuner en negativ soliditet, detta är information som är viktig för anställda och invånare som intresserar sig för kommunens ekonomi (KPA, 2005). Hur kommer kommunerna att bemöta denna skuld? Vilka redovisningsval står de inför samt kommer annan kommunal verksamhet att drabbas?

1.1 Problembakgrund

I samband med det nya pensionssystemet (PFA-98), framarbetades *Lagen om Kommunal Redovisning* (KRL 1997:614), och redovisning av pensioner enligt den så kallade blandmodellen (KRL, 5 kap 4 §) infördes i kommunerna. Eftersom det nya pensionsavtalet baseras sig på hur stora premier som betalas in för den kommunalanställda och premiernas avkastning, krävdes det att pensionerna skulle redovisas som en skuld i balansräkningen. Genom att KRL infördes stramades regleringen upp och blev mer tydlig. Lagen innebar att kommunerna var tvungna att ändra metod för redovisning. Dessutom genomgick Sverige en lågkonjunktur med en statsfinansiell kris under 1990-talet när en diskussion påbörjades om en kommunal redovisningslag. 1995 lade finansministern fram ett förslag om att lägga till ett tydligare ekonomiskt krav på kommunerna i kommunallagen. Det ledde till att DS 1995:57 tillsattes med benämningen *balanskravsutredningen*. Denna utredning landade i att KRL trädde i kraft 1998 och balanskravet introducerades 2000 i Kommunallagen (KL 1991:900).

Rådet för Kommunal Redovisning (RKR) bildades 1997 för att utarbeta rekommendationer som stöd till KRL och god redovisningssed. 2004 gjordes en komplettering av reglerna till balanskravet om god ekonomisk hushållning. Det räckte inte med balans i budgeten utan det ställdes krav på kommunerna att de skulle ange mål och riktlinjer både för verksamhet och för ekonomi (Tagesson, 2009). En tumregel för kommunernas resultat är att budgetera ett överskott på 2 % men varje kommun borde ta hänsyn till den egna specifika situationen. Innan KRL infördes saknade kommunerna redovisningsreglering. Det gjorde det möjligt för dem att experimentera med olika redovisningslösningar, så kallad kreativ bokföring (ibid.).

Kommunernas redovisning närmar sig nu den privata sektorns normer, genom att pensionerna skulle periodiseras, vilket innebar en stor ekonomisk förändring för kommunerna. Samtidigt som lagen trädde i kraft fick kommunerna också EU-direktivet att inte redovisa ett underskott i verksamheten (Brorström, Eriksson & Haglund, 2008). Dåvarande regering genomförde åtgärder för att stabilisera kommunernas ekonomi. Kommunerna fick kravet att budgetera så att intäkterna översteg kostnaderna, balanskravet. Eventuella negativa resultat ska enligt KL (1991:900, 8:4-5§§), regleras inom tre år, detta för att ständigt underbalanserade budgetar inte skapar förtroende hos kreditgivare eller kommuninvånare.

Ett dilemma som kommunerna stod inför när det gällde att följa balanskravet, var att om hela pensionsskulden togs upp i balansräkningen, skulle många kommuner visa upp negativt resultat och kunde då alltså inte att följa det lagstadgade balanskravet. Därför infördes blandmodellen som är en kombination av fördelningsmodellen och fullkostnadsmodellen, lite av en svensk mittemellanmetod. Brorström (1997, s. 61) menar att:

”Ur ett redovisningsperspektiv är det i alla fall bättre med en blandmodell än med en utbetalningsmodell och ur ett samhällsekonomiskt perspektiv är det ju bättre med en blandmodell än steget fullt ut mot tillämpning av god redovisningssed.”

Som ett argument anges också att principiellt ska inte nuvarande generation ta ansvar för vad tidigare generationer felat menar Brorström (1997). Däremot medför användandet av blandmodellen ett ansvarstagande för det som beslutas och genomförs nu (ibid.). Fördelningsmodellen innebär att pensionsåtagandena inte redovisas som en avsättning eller en skuld utan endast som en ansvarsförbindelse, en post inom linjen (SOU 2001:76). Fullkostnadsmodellen är den redovisningsmodell som ger den mest rättvisande bilden eftersom den modellen tar med hela pensionsskulden oavsett vilken tidpunkt den är intjänad (RKR 8.2). För att beskriva detta enklare, får de som arbetar och betalar skatt idag och 40 år framåt betala både sin egen pension och tidigare generationers pensioner Rimligen tycker vi att varje generation borde täcka sina egna kostnader och följa den *gyllene regeln* som står att läsa om i Bibeln, Matteus 7:12 och Lukas 6.31, vilket är mer rättvist eller som andemeningen i uttrycket är;

”man ska handla så mot andra som man skulle velat att andra handlade mot en själv”

1.2 Problemdiskussion

Den kommunala pensionsskulden som är intjänad före 1998 är, enligt beräkningar sammanlagt 161 miljarder kr (SCB). Denna skuld är inte redovisad i kommunernas balansräkning som avsättningar, utan endast som ansvarsförbindelser (KPA, 2005). Detta innebär att när pensionsutbetalningarna görs till dem som har tjänat in sin pension före 1998, så belastar det resultaträkningen, samtidigt som dagens kommunanställda tjänar in till sin pension och detta redovisas som en avsättning och en kostnad i resultaträkningen. Under en lång period framöver kommer alltså kommunerna att ha dubbla kostnader för pensionsutbetalningar (ibid.). Är det något som kommer att påverka verksamheten i kommunerna? Kan kommunerna välja när det gäller pensionsåtagandena? Måste skatten höjas, högre avgifter införas eller krävs det en kvalitetssänkning på verksamheterna som bedrivs av kommunerna? Kommunen finansieras av skattemedel och avgifter, men hur stort utrymme finns det för skattehöjning i kommunerna?

Eftersom den oredovisade pensionsskulden klart överstiger den redovisade pensionsskulden, 16 miljarder kr enligt SCB, krävs det en långsiktig plan för att inte riskera att pensionsutbetalningarna ska tränga undan annan verksamhet i kommunerna (KPA, 2005).

Sverige står inför situationen att den stora gruppen 40-talister snart går i pension. Detta kommer troligtvis att medföra kraftigt ökade kostnader för kommunerna eftersom medelåldern inom den offentliga sektorn är hög (KPA, 2005). Nedanstående diagram visar hur den samlade pensionsutbetalningen enligt ansvarsförbindelsen kommer att se ut i Sverige under perioden 2004-2032 (ibid.). Dessa utbetalningar ska i de flesta kommuner betalas ut fastän de inte har avsatt några pengar för dem. Risken är att tjänster minskas inom äldreomsorgen, skolan eller att något projekt skjuts på framtiden för att kunna sköta dessa utbetalningar. Följande diagram visar att när alla 40-talister har gått i pension är utbetalningarna som störst (KPA, 2005). Detta sker 2016.

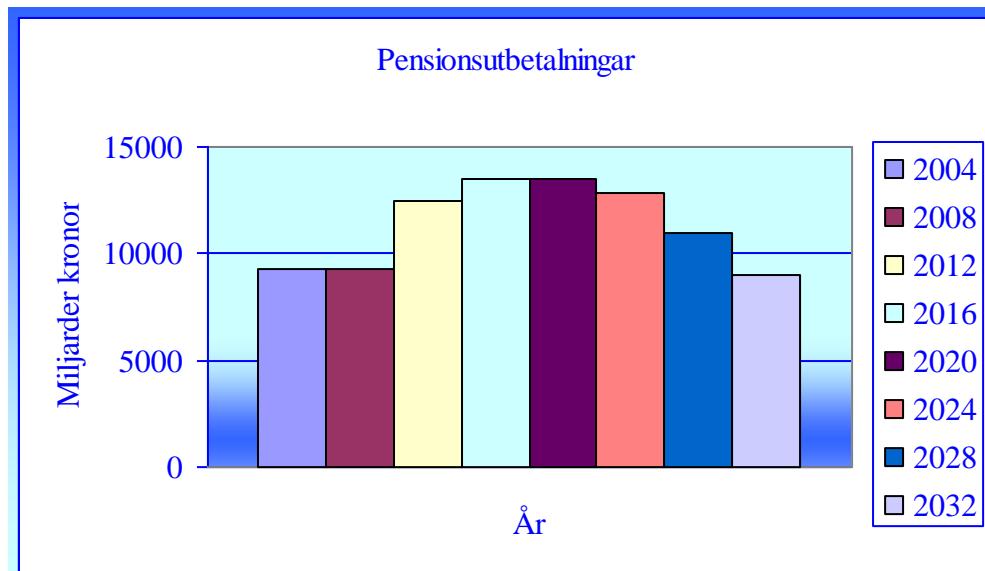

Diagram 1: Pensionsutbetalningar.
(Siffror hämtade från KPA, 2005).

För att möta framtida pensionsutbetalningar har vissa kommuner avsatt medel i någon form (KPA, 2005: SKL, Cirkulär 2005:96). Dock är det långt ifrån alla kommuner och inte heller de belopp som motsvarar skulden och ansvarsförbindelsen (SKL, Cirkulär 2005:96). Något som förekommer är att till exempel utnyttja överskott i verksamheten från försäljning av fastigheter eller bolag (KPA, 2005). Andra lösningar är enligt SKL (Cirkulär, 2005:96) att sätta av medel i pensionsstiftelser eller teckna försäkring med ett pensionsförsäkringsbolag.

Vi tror att det finns ett intresse hos många kommuninvånare att veta hur den kommunala ekonomin ser ut. Alla påverkas av den kommunala ekonomin eftersom vi genom livets skeden kommer i kontakt med skola, barnomsorg och äldreomsorg för att nämna några exempel. Förhoppningen med denna uppsats är att både vi som författare och ni som läsare ska få en bredare kunskap om kommunernas redovisning.

1.3 Problemställning

Denna bakgrund och diskussion leder oss till följande frågeställning;

Ger blandmodellen en rättvisande bild av kommunernas redovisning?

1.4 Syfte

Syftet med studien är att genom soliditetsmättet beskriva och analysera vilken bild blandmodellen ger av kommunernas redovisning av pensioner.

1.5 Avgränsningar

Vi väljer i vår uppsats att endast behandla fakta som berör kommunernas redovisning och lämnar därmed landstinget utanför som har en liknande situation. Dessutom har vi inte tagit hänsyn till kommunkoncernen utan endast kommunen.

1.6 Disposition

Kapitel 2 Teori	<i>I teori avsnittet förklaras de begrepp som är aktuella för uppsatsens syfte. Med dessa hoppas vi kunna ge en ökad förståelse för hur pensionerna redovisas och vad effekten av detta blir.</i>
Kapitel 3 Metod	<i>I metodavsnittet kommer vi att presentera studiens genomförande. För att angripa vår frågeställning har vi valt metodtriangulering där vi använder oss av både en kvantitativ och en kvalitativ metod.</i>
Kapitel 4 Empiri	<i>I empirin kommer vi att sammanställa relevant information utifrån vår problemformulering. Vi kommer att återge de intervjuer som genomförts med respondenterna. Därefter kommer fakta om samtliga kommuners soliditet att redovisas.</i>
Kapitel 5 Analys	<i>I detta kapitel kommer empirin från intervjuerna samt utfallet av den kvantitativa granskningen av soliditeten att förenas med begreppen från teorierna.</i>
Kapitel 6 Slutsats	<i>I detta avslutande kapitel presenteras våra slutsatser baserade på analysen. Vi hoppas att kunna förmedla en klarare bild över kommunernas redovisning av pensioner och soliditet.</i>

Figur 1: Disposition.
(Egen bearbetning).

2. TEORI

I teori avsnittet förklaras de begrepp som är aktuella för uppsatsens syfte. Med dessa hoppas vi kunna ge en ökad förståelse för hur pensionerna redovisas och vad effekten av detta blir.

2.1 Teori – sammanfattning

Genom att kommunerna följer lagen döljer de också en stor pensionsskuld i sin redovisning. Enligt *Lagen om Kommunal Redovisning KRL (1997:614)* och redovisning efter *blandmodellen* ska kommunerna inte ta med den del av sin *pensionsskuld* som är intjänad före 1998. Anledningen är att kommunerna ska budgetera enligt *balanskravet*, intäkterna ska överstiga kostnaderna, vilket de inte klarar om hela pensionsskulden räknas med. Detta i sin tur innebär att kommunerna visar upp ett *soliditetsmått* som inte överensstämmer med verkligheten. Redovisningen följer *god redovisningssed* men ger inte en *rättvisande bild*.

Den svenska pensionsskulden som är intjänad före 1998 utgör 161 miljarder (SCB). Enligt det gamla pensionssystemet redovisades pensionsskulden som en ansvarsförbindelse och enligt det nya systemet som en avsättning (KPA, 2005). Detta innebär att de pensioner som är intjänade före 1998 belastar kommunernas resultaträkning idag vid utbetalning samtidigt som det görs avsättningar för de pensioner som är intjänade efter 1998 och som också påverkar resultaträkningen. Det innebär att kommunerna har dubbla kostnader för pensionerna under en lång tid framöver (ibid.). Anledningen till att pensionen redovisas på två sätt är *Blandmodellens* införande i redovisningen (KRL 1997:614). Blandmodellen gav kommunerna rätt att lämna pensionerna intjänade före 1998 utanför balansräkningen för att de skulle kunna budgetera enligt *balanskravet*. Att följa balanskravet innebär att intäkterna minst måste täcka kostnaderna i kommunernas budget.

Blandmodellen består av fullfonderingsmodellen och fördelningsmodellen. Blandmodellen ses av lagstiftning som en övergångslösning från fördelningsmodellen till fullkostnadsmodellen (SOU 2001:76).

Fördelningsmodellen är den modell som används för pensioner som är intjänade innan 1998. Detta är ett system som endast tar hänsyn till utbetalningarna (Brorström et al. 1999). Pensionerna redovisades som en ansvarsförbindelse och belastar därför endast resultaträkningen. Detta innebär att när de som har tjänat in pension fram till 1998 ämnar ta ut sin pension finns det inte några medel avsatta till den utbetalningen, vilket medför att kostnaden förs över till kommande generation (SOU 2001:76). Ett annat använt begrepp för fördelningsmodellen är Pay-as-you-go.

Fullfonderingsmodellen används för pensioner som är intjänade efter 1998. Pensionerna redovisas som en avsättning och belastar således balansräkningen. I balansräkningen redovisas det som en tillgång och är en form av fondsparande (SOU 2001:76). När det är dags för dagens kommunalanställda att ta ut pension finns det avsatta pengar för detta.

Soliditeten är ett välkänt begrepp som beräknas utifrån balansräkningen. Soliditetsmålet är viktigt när det gäller att analysera kommunernas ekonomiska ställning, deras

betalningsförmåga på lång sikt. Eftersom kommunerna väljer att redovisa enligt blandmodellen ger detta ett missvisande soliditetsmått eftersom inte hela pensionsskulden ingår i beräkningen. Efter det att blandmodellen infördes finns det två möjliga soliditetsmått för kommunerna att redovisa (KPA, 2005).

- Det första alternativet är att soliditetsmättet beräknas utifrån fördelningsmodellen. Balansräkningen kommer inte att påverkas eftersom skulden redovisas som en ansvarsförbindelse. Soliditeten kommer därför att visa ett högre mått men en förvrängd bild av verkligheten (Brorström et al.,1999).
- Det andra alternativet är att beräkningarna görs utifrån fullfonderingsmodellen då hela pensionsskulden är med i balansräkningen, vilket i sin tur leder till lägre soliditetsmått men som då ger en mer rättvis bild av kommunernas ekonomiska ställning (Brorström et al.,1999).

2.2 Teoretisk referensram

För att få en större förståelse för den kommunala redovisningen av pensionerna har vi valt ett antal viktiga begrepp som förklarar vad som ligger bakom den pensionsskuld som de allra flesta svenska kommuner har i sin redovisning. Begreppen är följande; *Pensionsskuld*, *Balanskravet*, *Blandmodellen* och *Soliditet* med de underliggande begreppen *Avsättning*, *Ansvarsförbindelse*, *Förpliktelser*, *God ekonomisk hushållning*, *Fullkostnadsmodellen*, *Fördelningsmodellen*, *God redovisningssed* och *Rättvisande bild*. Dessutom har vi studerat KRL (Lagen om Kommunal Redovisning 1997:614), RKR (Rådet för Kommunal Redovisning) och KL (Kommunallagen 1991:900).

2.3 Lagen om Kommunal Redovisning

Falkman och Tagesson (2008) skriver i sin artikel att den svenska kommunala redovisningen har förändrats över tiden. Den kommunala redovisningen blev reglerad i lag den 1 januari 1998. Målet med lagstiftningen var att öka harmoniseringen och jämförbarheten. 1986 infördes en frivillig redovisningsmodell (Kf/Lf-86), som bygger på periodiserad redovisning. Detta leddes av kommunförbundet, som utfärdade riktlinjer, beskrivningar och instruktioner. Utvecklingen av denna har använts av många kommuner som därmed har gjort framsteg inom redovisningen på ett bra sätt. Vidare berättar Falkman och Tagesson (2008), att för att öka användandet av denna modell infördes Lagen om Kommunal Redovisning (KRL 1997:614) som reglerade den kommunala redovisningen. Denna lag har i motsats till BFL och ÅRL ingen koppling till strafflagen. Tagessons (2007) studie tyder dock inte på att lagstiftningen har haft någon större effekt på den harmonisering av redovisningen som eftersträvas. Samtidigt som KRL trädde i kraft bildades också RKR (Rådet för Kommunal redovisning). RKR är det normgivande organ som har det största inflytandet över och ansvaret för att utveckla den goda redovisningsseden i den kommunala sektorn (Tagesson, 2007). KRL har minskat avståndet mellan privata och offentliga sektorn vad det gäller redovisning, men där finns fortfarande väsentliga skillnader när det till exempel gäller revision (ibid.). Skillnaden ligger i kunskapsnivån mellan externa revisorer i den privata sektorn och de politiskt valda

revisorerna i den offentliga sektorn. Eftersom kommunerna är beroende av staten både ekonomiskt och politiskt har lagen (KRL 1997:614) en viss tvingande effekt på redovisningsvalen. Den grundläggande tanken med lagen var att undvika den kreativa bokföring som kommunerna delvis har ägnat sig åt. Att lagen också samtidigt har stärkt den kommunala revisionen är positivt (Tagesson, 2007). Dock är skillnaderna fortfarande stora i jämförelse. Den kommunala redovisningslagen (1997:614) är inte straffreglerad vilket innebär att risken att bli straffad för en felaktig eller missvisande redovisning är närmast obefintlig. Genom att de privata företagen har en strängare övervakning genom sin straffrättsliga lagstiftning skiljer sig redovisningen mellan privat och offentlig sektor.

DS 1996:30 innehåller ett kapitel ”Behov och skäl för lagstiftning” där fem konkreta skäl formuleras för att redovisningen behövdes stramas upp och bli tydligare. Brorström et al. (2001, s. 24) har sammanfattat dem;

1. Kommuner och landsting utgör en betydande del av samhällsekonomin och det är viktigt att ekonomiska beslut grundar sig på ett stabilt och relevant beslutsunderlag.
2. Den alltmer ansträngda ekonomiska situationen i kombination med ett fastställt balanskrav kan innebära ökade incitament till kreativ bokföring.
3. Nuvarande bestämmelser i KL är otydliga. Formuleringen att fullmäktige utfärdar närmare föreskrifter kan tolkas som om kommunen eller landstinget självt kan bestämma vilka redovisningsregler och principer som skall gälla.
4. En ökad tydlighet ökar kommunernas och landstingens trovärdighet gentemot kreditmarkanden.
5. En ytterligare samordning av redovisningspraxis och redovisningsformerna kan åstadkommas, vilket i sin tur kan innebära förbättrade möjligheter till jämförelse och analyser.

2.4 Balanskravet

Enligt Kommunallagen (KL 8 kap 4§) gäller följande;

”budgeten skall upprättas så att intäkterna överstiger kostnaderna”

I stort innebär balanskravet att intäkterna ska täcka kostnaderna i resultaträkningen (KL 8 kap. 4 § 3 st.), vilket medför att varje generation täcker sina egna kostnader. Om inte balanskravet hålls, läggs ansvar och kostnader över på framtiden (Motion 2009/10:Fi213). Många kommuner befaras att misslyckas med balanskravet (Siverbo, 1999), eftersom det redan före balanskravets införande var cirka en fjärdedel av landets kommuner som ansökt om finansiellt stöd från staten. Enligt Jennergren (2000) leder dessutom balanskravet till konsolidering, ett finansiellt sparande, vilket innebär att kommunen gör åtgärder som förstärker det egna kapitalet (Lundén, 2010). Effekten av de nya reglerna kan leda till att kommunerna kan bli en betydande pensionsförvaltare i framtiden (Jennergren, 2000).

Våren 1995 kom ett förslag från riksdagen och dåvarande finansminister att ställa högre ekonomiska krav på kommunerna (Brorström, et al., 1999). Den utredningsgrupp som tillsattes förordade att intäkterna minst skulle vara lika stora som kostnaderna men detta ändrades senare till att intäkterna ska överstiga kostnaderna. Detta för att inte ett nollresultat skulle bli idealet i budgetarbetet. När det stod klart för gruppen att en tredjedel av landets

kommuner inte skulle klara balanskravet föddes tanken att den pensions-skuld som upparbetats i kommunerna skulle redovisas på olika sätt beroende på den tidpunkt pensionen intjänats (Brorström, et al., 1999). Nu införs blandmodellen i kommunernas redovisning som innebär att pensioner intjänade före 1998 redovisas som en ansvarsförbindelse och pensioner intjänade efter 1998 redovisas som avsättning (ibid.).

2.4.1 God ekonomisk hushållning

Det finns egentligen ingen uttömmande definition om vad som är god ekonomisk hushållning (RKR, 2000). I förarbetena till KL läggs det fram ett antal vägledande exempel. Bland annat anges att kommunerna ska upprätthålla en balans mellan inkomster och utgifter sett över en längre tid. Den grundläggande tanken med bevarande av förmögenhet från generation till generation finns också med i förarbetena till lagen (ibid.). Att kommunerna ska leva upp till balanskravet är ett minimikrav (Brorström et al., 1999) men de ska även utföra god ekonomisk hushållning vilket innebär att kommunen inte bara ska leva för dagen utan även tänka framåt.

”Kommuner och landsting skall ha en god ekonomisk hushållning i sin verksamhet och i sådan verksamhet som bedrivs genom andra juridiska personer”

(KL kap. 8 § 1)

Det uttalas i förarbetena att det hör till god hushållning att, sett över en inte alltför lång tid ha balans mellan inkomster och utgifter. Enligt Regeringskansliet (2010) anses balanskravet som;

”Kravet på balans kan ses som ett minimikrav, medan kravet om god ekonomisk hushållning förutsätter permanenta överskott”

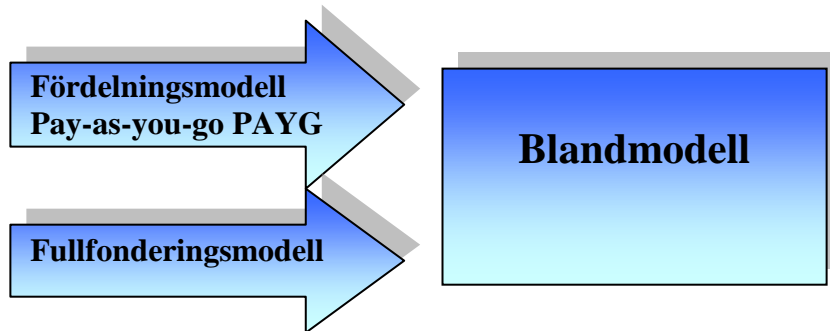
En urgröpning av ekonomin genom en konsekvent underbalansering av budgetarna är oförenligt med god ekonomisk hushållning. I KL (8 kap. 5 §) beskrivs att om kostnaderna överstiger intäkterna skall det negativa resultatet regleras och det redovisade egna kapitalet enligt balansräkningen återställas under de närmaste följande tre åren. Vad KL definierar som ”god ekonomisk hushållning” framgår inte av lagtexten, utan det får kommunerna tolka själva (Arvidsson, & Falkman, 2003). Under de kommande åren kommer de kommunala pensionärerna att öka kraftigt då alla 40-talisterna lämnar arbetslivet. Detta kommer troligen att fresta kommunernas ekonomi då pensionsutbetalningarna kan öka drastiskt (KPA, 2005). Därför borde kommunerna förbereda sig inför den anstormning av pensionsutgifter som i viss mån redan har startat.

2.5 Blandmodellen

Blandmodellens innebörd är att endast upplupna pensionskostnader efter 1 januari 1998 ska redovisas i balansräkningen som en avsättning (Brorström & Falkman, 2001) de ska successivt kostnadsföras och periodiseras när förpliktelsen uppstår (Tagesson, 2009). Den skuld som fram till dess upparbetats redovisas som ansvarsförbindelse vilket medför att kostnaderna flyttas över till kommande generationer (ibid.). Resultaträkningen påverkas både av att utbetalningen av de tidigare förpliktelserna och förändringen av avsättningen kostnadsförs. Enligt Brorström och Falkman (2001) är blandmodellen ett direkt resultat av att

balanskravet infördes i den kommunala redovisningen. Att redovisa enligt blandmodellen kan anses vara ett avsteg från vad god ekonomisk hushållning innebär (ibid.).

Enligt Brorström et al. (1999) är blandmodellen en kombination av fullfonderingsmodellen och fördelningsmodellen vilket figur 2 visar.

Figur 2: Blandmodellen.

(Egen bearbetning).

Pensioner som är intjänade fram till 1998 ska redovisas som en ansvarsförbindelse och pensionskulder intjänade efter 1998 ska redovisas som en avsättning i balansräkningen. För att citera Tagesson i hans artikel "Spegel, spegel" (Kommunal Ekonomi, 2009 nr. 6, s. 30);

...”man har valt att försöka manipulera spegeln, och likt speglarna i ‘lustiga huset’, förvränga den bild av verkligheten som spegeln, dvs. redovisningen ger.”

Blandmodellen ses av lagstiftarna som övergångslösning från fördelningsmodellen till fullkostnadsmodellen (SOU 2001:76), som ska användas inom kommunerna senast 2000.

2.5.1 Fullfonderingsmodellen

En redovisningsmodell för pensioner som innebär att alla pensionsförpliktelser klassificeras och redovisas som avsättning eller skuld i balansräkningen, även om den intjänats före 1998, (RKR 8:2). Detta leder till en fondering, en form av sparande som uppstår vid ett positivt resultat (SOU 2001:76). Denna modell anses som den mer rättvisande bilden och används av den privata sektorn, där periodisering av intäkter och kostnader görs. Modellen beskriver att hela pensionsskulden redovisas över balansräkningen som en skuld. Vid pensionsutbetalningen till de anställda minskar skulden och kassan krediteras, jämförbart med en amortering på ett lån. Kostnaden för pensionen kostnadsförs via resultaträkningen vid tillfället då skulden uppstår. Den nya modellen innebär att årets förändring av pensionsskulden kostnadsbokförs och att det framtida pensionsåtagandet redovisas som en skuld i balansräkningen (SOU 2001:76).

”Att periodisera pensionerna innebär att man följer den gyllene regeln, som förespråkar att varje generation ska finansiera sina egna kostnader”

(Tagesson, 2009)

2.5.2 Fördelningsmodellen

Intjänade pensioner redovisas som en ansvarsförbindelse och hamnar därmed utanför balansräkningen (SOU 2001:76). Resultaträkningen påverkas först vid utbetalningen när avtalspensionerna kostnadsförs och finansieras av löpande skatteinkomster. Fördelningsmodellens användande kunde motiveras med att kommunerna inte kan gå i konkurs samt deras beskattningsrätt som är fastställd i grundlagen. De pensionsåtagande som har intjänats till och med 1997 redovisas enligt denna modell (SOU 2001:76). Under hela 1900-talet och främst efter andra världskriget så har de industrialiserade länderna haft pensionssystem efter fördelningsmetoden Pay-as-you-go, PAYG (Brunner, 1996). Dessa system kräver pensionsutbetalningar till nuvarande pensionärer av de nu aktiva arbetstagarna och arbetsgivare (Sayan & Kiraci, 2001).

Eftersom PAYG är grundat på tillväxten i ekonomin blir det sårbart när såväl befolkningsökningen som arbetskraftsproduktiviteten (Brunner, 1996) minskar som de har gjort de senaste decennierna. En åldrande befolkning är en demografisk företeelse som varken politiker eller pensionsmyndigheter kan påverka (Sayan & Kiraci, 2001). Problemet som uppstår vid en övergång är att den arbetande befolkningen får en dubbel börda. De får betala pensionerna till dem som är pensionärer samtidigt som de ska bygga upp ett kapital som ska räcka till deras egna pensioner när den tiden är inne. Detta anser Brunner, (1996) innebär att minst en generation får en sämre situation än tidigare generationer fått med det gamla systemet. Det förmånsbaserade pensionssystemet är i längden ohållbart eftersom färre och färre yrkesverksamma ska finansiera ett växande antal pensionärer (Selén & Ståhlberg, 2007). Prognoser visade dessutom på att PAYG inte vara ekonomiskt hållbart på lång sikt utan att avgifterna kraftigt skulle höjas (Spencer, 2005).

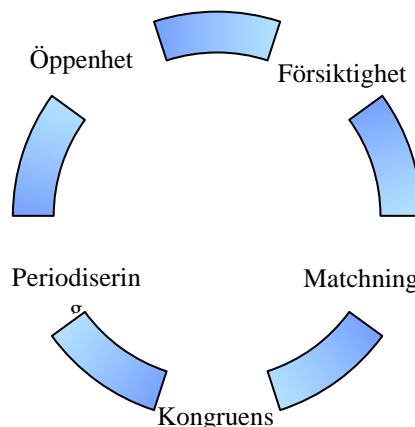
2.6 Soliditet

En ökande soliditet visar att en större andel av tillgångarna finansieras med eget kapital, i kommunens fall skatter och avgifter, enligt Fundahn & Holmgren (1992). Om kommunerna istället finansierar med hjälp av lånade medel ökar kostnadsräntorna och soliditeten minskar, vilket i sin tur kan innebära höjda skatter och avgifter (ibid.). Den skattesats som kommunen debiterar medborgarna ska täcka kapitalkostnaden och amorteringar för att kommunen ska vara självförsörjande (Falkman & Orrbeck, 2001). Om så inte är fallet visar det på att kommunen har överkonsumerat. Har kommunen en bibehållen soliditet visar det på att relationen mellan intäkter och kostnader är stabil (ibid.). Kommunerna har inte något krav på sig att förränta kapitalet som i den privata sektorn utan deras uppgift är att invånarna får den service de har rätt till (ibid.). Det vanligaste nyckeltalet för företag och kommuner är soliditeten. Detta mått anger hur stor del av det totala kapitalet som är finansierat med det egna kapitalet. I kommunerna visar det hur stor del av det totala kapitalet som finansieras med egna medlen, d.v.s. skatteintäkter och avgifter (Brorström et al., 2005). Soliditeten visar betalningsförmågan på lång sikt (Ekonomi Info, 2010). Det resultat som kommunen redovisar påverkar det egna kapitalet som i sin tur påverkar soliditeten. Redovisat resultat påverkas alltså av soliditetsutvecklingen och en viktig fråga är då vilken nivå soliditeten bör ligga på (Brorström et al., 1999)? En jämförelse av soliditeten i kommunerna visar stora variationer. Men det viktigaste är inte att jämföra sig med andra kommuner utan att styra utvecklingen i den egna kommunen (ibid.). De kommuner som redovisar enligt blandmodellen visar dock

upp ett missvisande mått eftersom alla pensionskulder inte finns med vid beräkningen av soliditeten (KPA, 2005). Soliditet enligt blandmodellen innebär att eget kapital i balansräkningen relateras till det totala kapitalet. Soliditet enligt fullfonderingsmodellen innebär att eget kapital i balansräkningen, minskat med de pensionsåtaganden som är intjänade före 1998, relateras till det totala kapitalet (Brorström et al., 2005).

2.6.1 God redovisningssed

Att redovisa är att mäta (Brorström, 1997). Det är en teknik som ska leda fram till ”att en sann och objektiv bild av verkligheten framkommer och förmedlas” (Brorström, 1997 s. 5). Riktat sig till upprättaren och innebär i första hand att redovisningsskyldiga skall följa lagar och rekommendationer. God redovisningssed grundar sig på fem faktorer; *försiktighet matchning, kongruens, periodisering, och öppenhet*. Försiktighet innebär att skulder värderas högt och tillgångar lågt (Falkman, 2000 Balans), intäkter som inte är realiserade ska heller inte redovisas samt att av flera olika alternativ ska det sämsta utfallet redovisas. Försiktighetsprincipens motsats är matchningsprincipens tillvägagångssätt eftersom matchningen innebär att nedlagda utgifter kostnadsförs under den period som intäkten realiserar och redovisas oavsett när den har uppkommit (ibid.). Även periodisering grundas på att intäkter och kostnader ska hänföras till den period då prestationen utförts och resursen förbrukats (ÅRL 2 kap 4 §). Redovisning enligt kongruensprincipen bygger på att förändringar av tillgångar och skulder redovisas över resultaträkningen, eftersom redovisning som endast sker över balansräkningen begränsar tydligheten i redovisningen (Falkman, 2000). Kongruens i redovisningen förstärker försiktighetsprincipens tydlighet eftersom inga transaktioner som borde ha varit resultatpåverkande kan gömmas i balansräkningen (ibid.). Genom att tillämpa en öppenhet och tillgänglighet av redovisningen förankrar kommunerna sitt förtroende hos medborgare, media samt revisorerna (SKL, 2006). Ett förtydligande av god redovisningssed kan ses i Figur 3 nedan.

Figur 3: God redovisningssed.

(Egen bearbetning).

”Bokföring och redovisning skall fullgöras på ett sådant sätt som överensstämmer med god redovisningssed. Om avvikelser görs från vad som följer allmänna råd eller rekommendationer från normgivande organ på det kommunala området, skall upplysningar om detta och om skälen om avvikelser lämnas i en not.”

(KRL, 1997:614)

2.6.2 Rättvisande bild

En rättvisande bild innebär att resultat och balansräkning tillsammans med noterna ger en helhetsbild (Lundén, 2010), för den som redovisningen riktas till, av kommunens ekonomi. Trots denna definition anser Tagesson (2009) att den redovisning som nu praktiseras i kommunerna är en skenbild, där

”politiker frestats att genom lagstiftning påverka redovisningen så att den ger den bild som man politiskt vill förmedla till presumtiva väljare och intressenter”.

Redovisning enligt bokföringsmässiga grunder innebär att intäkter och kostnader periodiseras så att förbrukningen under perioden kan identifieras (Brorström & Falkman, 2001). Därför ska utgifter som inte är förbrukade (ibid.) redovisas som en tillgång och intäkter som inte är presterade som en skuld. ”A true and fair view” bygger på att det redovisade är fakta som är verifierbara, objektiva och tillförlitliga (Artsberg, 2005). Vid oförsiktigt användande av fakta kan det istället bli en ”orättvisande bild” som denna historia;

”The mate of a tramp steamer was addicted to the bottle. This preyed on the captain’s mind until one day he wrote in the ship’s log, ‘the mate was drunk today’. When the mate saw the entry, he was horrified. The next day, it was his turn to write up the log. Imagine the captain’s thoughts when he read the entry the following morning, ‘the captain was sober today!’ This was true, but scarcely fair.”

(Cowan, 1965)

Det gäller alltså att hantera fakta på ett klokt sätt!

2.7 Pensionsskuld

Enligt SPV (Internet) kan en pensionsskuld definieras som;

”Förhållandet mellan pensionsskuld och intjänad pensionsrätt är att pensionsskulden är det aktuella penningvärde (nuvärde) som krävs för att betala ut den intjänade pensionsrätten varje månad från och med att personen uppnår pensionsåldern och, förutsatt att pensionen är livsvarig, så länge han/hon lever. För att beräkna detta nuvärde görs försäkringstekniska antaganden om ränta, dödlighet och omkostnader”.

Det som benämns med pensionsskuld är den summa som de anställda har tjänat in under sin anställning (KPA, 2005). Genom ett pensionsavtal, för närvarande KAP-KL som gäller sedan 2006, har kommunerna förbundit sig att betala pension till de anställda när de går i pension. Beräkningen för hur stor skulden är görs genom rekommendationer från RIPS – 07 och RKR. Den skuld som redovisas ska spegla den summa som representerar kommunens pensionsåtaganden (PRI). Värdet omräknas till nuvärde som ökar med tiden och når toppen vid tidpunkten för pensioneringen. Det RIPS rekommenderar är att hänsyn ska tas till de nya reviderade livslängdsantagandena som *Försäkringsförbundets försäkringstekniska forskningsnämnd* tagit fram (SKL, 2007). Den förväntade höjda livslängden innebär ännu en faktor som ökar pensionsskulden.

2.7.1 Avsättningar

En avsättning är en skuld som är osäker med avseende på belopp och/eller förfallotidpunkt. Detta beror på, när det gäller pensioner, vid vilken tidpunkt den anställde väljer att ta ut sin pension som i sin tur påverkar hur stort belopp som ska betalas ut (Falkman, 2005). När en avsättning görs i bokföringen ska samtliga förpliktelser som tillhör räkenskapsåret räknas med om de är säkra som förekomst men osäkra till belopp eller tidpunkt för utbetalning. Avsättningen i balansräkningen motsvarar också en kostnadspost i resultaträkningen (ibid.). Enligt Marton, Falkman, Lumsden, Pettersson & Rimmel (2008) är det vanligt att tro att en avsättning innebär att pengar sätts undan för ett visst ändamål, vilket är fel eftersom avsättningen endast är en redovisningspost. Avsättningar ska redovisas separerade från andra skulder eftersom de är osäkra till belopp och ska omvärderas på balansdagen varje år (ibid.).

2.7.2 Förpliktelser

En förpliktelse definieras som;

"Skyldighet att göra någonting, t.ex. betala till någon. En sådan skyldighet kan beslutas i ett utslag eller en dom, i en lag eller i ett avtal."

(Kronofogden, 2010)

Om företaget, eller i vårt fall kommunen, har en ekonomisk förpliktelse kan den redovisas i balansräkningen som en skuld eller en avsättning (Falkman, 2005). Skillnaden mellan skuld och avsättning är den inneboende osäkerheten när det gäller beloppsstorlek på förpliktelsen och tidpunkt för utbetalningen. Kommunernas pensionsförpliktelser är en skuld till de anställda med otillräcklig förankring i tillgångarna (Knutsson, Mattisson, Ramberg & Tagesson, 2006).

2.7.3 Ansvarsförbindelser

Det som skiljer ansvarsförbindelser i definition jämfört med avsättningar är graden av osäkerhet i bedömning av belopp och tidpunkt för utbetalning (Falkman, 2005). När en ansvarsförbindelse redovisas påverkas inte resultatet men det gör den däremot när utbetalningen sker (Brorström et al., 1999). Genom att använda denna metod förflyttas kostnaderna till kommande generation istället för att varje generation tar hand om sina kostnader vilket är mer enligt matchningsprincipen (Smith, 2006). Att redovisa efter matchningsprincipen eller periodiseringsprincipen kan enligt Christiaens och Reyniers (2009) definieras enligt följande;

"a basis of accounting under which transactions and other events are recognized when they occur (and not only when cash or its equivalent is received or paid). Therefore the transactions and events are recorded in the accounting records and recognized in the financial statements of the periods to which they relate."

3. Metod

I metodavsnittet kommer vi att presentera studiens genomförande. För att angripa vår frågeställning har vi valt metodtriangulering där vi använder oss av både en kvantitativ och en kvalitativ metod.

Ett trovärdigt forskningsresultat grundar sig på ett antal byggstenar som ger en stabilare analys om dessa redovisas på ett tydligt sätt (Alexandersson, Boberg, Malmström & Runesson, 1998). Vår metod utgår från en metodtriangulering som är den vanligaste formen av triangulering. Metodtriangulering innebär enligt Alexandersson et al. (1998) och Jacobsen (2002) att studien är en kombination av kvalitativa och kvantitativa data som ställs emot varandra och som ger en komparativ, jämförande analys. Alexandersson et al. (1998) tycker också att en studie där triangulering används ökar tillförlitligheten och trovärdigheten.

Avseende den kvalitativa delen har vi utgått från en fallstudie med fem respondenter som arbetar inom området (Jacobsen, 2002). Eftersom våra respondenter har goda kunskaper samt arbetar inom olika relevanta organisationer får vi en bredare infallsvinkel. Inom den kvantitativa metoden har vi studerat årsredovisningar och samlat in de fakta som är relevant för frågan. Metodtriangulering innebär att samma problem undersöks med olika infallsvinklar, till exempel intervjuer och granskning av dokument. Giltigheten i undersökningen förstärks när två undersökningar som använder olika ansatser utmynnar i samma slutsats.

3.1 Kvantitativ studie

Den kvantitativa studien bygger på att information kategoriseras innan den samlas in från många enheter för att kunna generalisera dessa till vad som gäller i stort för alla enheter (Jacobsen, 2002). Vi har samlat in samtliga kommuners årsredovisningar från 2008. Via dessa dokument analyserar vi fakta om hur kommunerna redovisar sin pensionsskuld. Beroende på om de har redovisat sina pensionsförpliktelser intjänade före 1998 som ansvarsförbindelse eller avsättning, visar de upp olika soliditetsmått. Genom vår undersökning får vi också klarhet i hur stor skillnaden är mellan redovisad och verklig soliditet. Eftersom kvantitativ forskning eftersträvar objektivitet kan noggrannheten vid insamlingen av informationen uttryckas i termer av precision, objektivitet och exakthet (Patel, Tebelius, Holmberg & Bergeling, 1987). I samband med de tekniker där forskaren själv registrerar informationen kan bedömarfel förekomma. Vidare menar Patel et al. (1987) att forskarens bedömning av informationen vid registreringen kan avvika från informationens sanna värde. Vid insamlingen av soliditetsmått utfördes en kontrolluträkning för att säkerställa att vi hade noterat den korrekta soliditeten. Eftersom det finns en stor mängd ekonomisk fakta i rapporterna finns det alltid en risk att felaktigheter uppstår. Kontrollen utfördes genom att relatera eget kapital med totalt kapital för att kontrollera den redovisade soliditeten. För att kontrollera den verkliga soliditeten subtraherade vi kommunens pensionsskuld från eget kapital för att sedan relatera den summan med totalt kapital.

3.2 Kvalitativ studie

Beträffande den kvalitativa studien menar Jacobsen (2002) att undersökning av ett fåtal enheter görs på djupet för att få en förståelse för hur det ser ut på just de enheterna. Det innebär också att de resultat som kommer fram inte generellt gäller för alla enheter. När datainsamlingen görs är det viktigt att den utvalda gruppen inte är alltför homogen, det vill säga att de respondenter som väljs inte har allt för likvärdig bakgrund (Alexandersson et al., 1998). Då finns nämligen risken (ibid.) att variationer och nyanser som kan vara av intresse inte framträder. För att svara på problemformuleringen på ett kvalitativt tillvägagångssätt kommer vi att genomföra ett antal intervjuer med respondenter som har kompetens och varierande erfarenheter inom ämnet. Den kvalitativa studien är mer öppen för information och är ofta förenad med den induktiva ansatsen, vilket innebär att forskaren samlar in empiri, utan att ha några antaganden om resultatet på förhand (Jacobsen, 2002). Vi genomförde både besöks- och telefonintervjuer. Telefonintervjuerna utfördes på grund av att avståndet till respondenterna var för stort samt med hänsyn till kostnaden. Gemensamt för intervjuernas genomförande var att en utav oss ställde frågorna och kommunicerade med respondenten medan den andra lyssnade och antecknade. Dessutom spelades alla intervjuerna in med hjälp av en diktafon.

3.3 Primärdata

Primärdata innebär att forskaren samlat in information för första gången direkt från en person eller en grupp av personer (Jacobsen, 2002). Man går direkt till den primära källan genom till exempel personlig intervju. Våra primärdata består av intervjuer med experter inom kommunal redovisning. Dessa respondenter presenteras nedan under *4.1 Presentation av respondenter*.

3.3.1 Val av respondenter

Vår utgångspunkt vid valet av respondenter var att de skulle kunna ge oss bra och utförlig information (Jacobsen, 2002). Under tidigare kurser, både i litteratur och i artiklar, fanns det författare som engagerat sig i ämnet. Vid kontakt med några av dessa blev vi dock hänvisade till andra som i nuläget var mer insatta i den kommunala redovisningen. Respondenterna arbetar på fem olika enheter med kunskap om kommunal redovisning; Pierre Donatella, Kfi (Kommunforskning i Västsverige), Kajsa Jansson, SKL (Sveriges Kommuner och Landsting), Ulrika Berling, Ernst & Young, Torbjörn Tagesson, RKR (Rådet för Kommunal Redovisning) och Ola Eriksson, KEF (Föreningen Sveriges Kommunalekonomer). Vi kontaktade respondenterna via telefon eller e-post för att undersöka deras intresse för att bli intervjuade i ämnet. Därefter avtalade vi tid med dem för själva genomförandet.

3.3.2 Intervjuernas tillvägagångssätt

Som förberedelse till intervjuerna framarbetade vi en intervjuguide. Vi kategoriserade frågorna utefter begreppen i vår teori. Huvudrubrikerna i guiden blev därför; *Lagen, Balanskravet/Blandmodellen och Soliditeten*. Genom att använda våra begrepp som utgångspunkt fick vi en röd tråd i arbetet. Anpassat till vår problemställning formulerade vi de frågor som kändes relevanta för syftet. Dessutom har förutbestämda frågor den fördelen att

respondenterna fick möjlighet att se frågorna i förväg och på så sätt kunna förbereda sig på svaren. Vår avsikt med intervjuguiden var inte att bokstavligen följa den utan låta respondenterna tala fritt men ändå kunna ha kontroll över frågorna. Vid semistandardiserade intervjufrågor finns möjligheten att ställa följdfrågor under intervjun (Alvesson & Sköldberg, 2008). Vår tanke med intervjuerna är i första hand att genomföra besöksintervjuer för att få en personlig kontakt med personen samt att tillförlitligheten blir bättre och att det finns några nackdelar att beakta om telefonintervjuer genomförs. Eftersom ögonkontakt saknas kan respondenten lättare avge svar som inte är lika sanningsenliga som vid en besöksintervju. Intervjun blir mer opersonlig och observationsförmågan förloras (Jacobsen, 2002). Men telefonintervjun har också fördelar som att kostnaden, både i tid och i pengar, blir lägre. Dessutom undviks intervjuareffekten med distraherande moment som klädsel, utseende eller kön. Det går aldrig att frångå att respondenten eller intervjuaren påverkas på ett eller annat sätt av motparten. Intervjun kan då få en annan vinkling än vad som var tanken från början (ibid.). Alla intervjuerna kommer att spelas in för att vi på så sätt ska kunna analysera och återgå till materialet om det är något vi missat eller inte förstår. I efterhand kan vi sedan renskriva hela intervjun med respektive respondent. Därmed ökar vi validiteten och reliabilitet i empirin (ibid.).

3.3.3 Val av plats

Vi har som första alternativ försökt genomföra besöksintervjuer, men då intervjupersonerna arbetar och bor på andra orter valde vi att utföra telefonintervjuer med några av dem. Två av intervjuerna genomfördes personligen i Göteborg. De tre övriga intervjuerna gjordes per telefon där vi använde oss av en högtalartelefon. Anledningen till att vi valde telefonintervjuer med dessa respondenter var avståndet till respondenten och tidsaspekten. Vi ansåg att kostnaden för att genomföra även dessa intervjuer personligt var för hög.

3.3.4 Besöksintervju

För att tränga in i ett problem på djupet tycker vi att den optimala intervjun är den personliga. Med anledning av detta faktum försökte vi få till stånd enbart besöksintervjuer men på grund av olika orsaker var det inte möjligt att fullfölja denna tanke. Dock har vi av våra fem intervjuer genomfört två besöksintervjuer. Att genomföra öppna individuella intervjuer är lämpligt om önskan finns att få fram vad enskilda individer har för uppfattning i en viss fråga (Jacobsen, 2002). Vi har valt att återge varje intervju för sig då vi tycker att det blir enklare att förstå vad varje person har svarat. Ingen av respondenterna har uttryckt önskemål om att vara anonym.

3.3.5 Telefonintervjuer

På grund av att våra tre övriga respondenter bodde i Gävle och Stockholm, samt en i Göteborg som inte var anträffbar där när vi utförde de två besöksintervjuerna, så genomfördes de övriga tre intervjuerna via telefon. Vissa nyanser förloras i telefonintervjun men den tid och kostnad som sparades tycker vi var skäl till att ändå genomföra telefonintervjuerna.

3.4 Sekundärdata

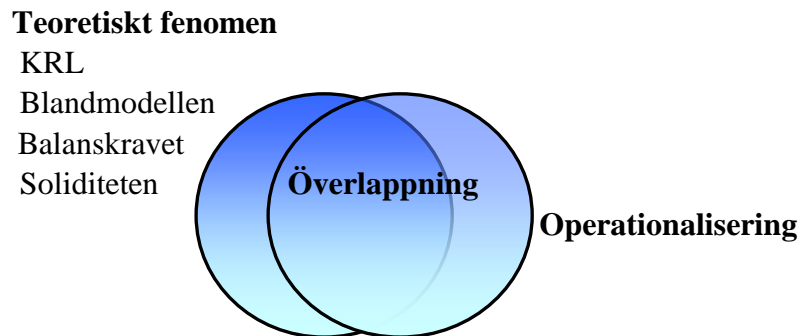
Sekundärdata är inte lika tillförlitlig som primärdata. Det är en typ av data som redan är insamlad och sammanställd (Jacobsen, 2002). Vi har använt oss av sekundärdata i form av tidigare studier, facklitteratur och årsredovisningar. För att hitta lämplig litteratur har vi sökt böcker på biblioteket vid Halmstads Högskola, Statsbibliotek i Halmstad samt även relevanta Internet sidor. Årsredovisningarna för samtliga kommunerna år 2008 har samlats in, antingen genom nedladdning direkt från kommunernas respektive hemsida eller efter förfrågan via epost. Vi valde att samla in årsredovisningar för 2008, eftersom årsredovisningarna för 2009 fortfarande i de flesta fallen inte är färdigställda. Vi har lyckats samla in årsredovisningar från landets samtliga 290 kommuner.

3.4.1 Litteraturstudie

De sekundärdata vi använt oss av är artiklar om kommunal redovisning som vi har hämtat hem från de databaser som Högskolans bibliotek tillhandahåller. I Google Scholar, Science Direct och ABI Inform hittade vi de artiklar vi refererat till med hjälp av följande sökord; *municipal, accrual accounting, pension funds, local government, trust funds, pay-as-you-go, accounting principles, soliditet, ansvarsförbindelse, avsättning och kommunal redovisning*. Dessutom sökte vi direkt på vissa författare som har skrivit böcker och artiklar vi kommit i kontakt med vid föreläsningar om kommunal redovisning, som Björn Brorström, Pär Falkman och Torbjörn Tagesson. Vår målsättning var i första hand att söka efter svenska författare eftersom vår studie gäller svenska kommuners redovisning. Men vi har även läst artiklar av utländska författare som skrivit om redovisning och pensioner. Vad gäller litteratur i ämnet är Björn Brorström en av de mest tongivande, då han har skrivit mycket om redovisningslagen och dess tillkomst, samt redovisning i stort både ensam och tillsammans med andra författare. Eftersom vi har använt oss av kommunernas egna sammanställda årsredovisningar som källa för hur kommunerna redovisar sin soliditet bör vi enligt Jacobsen (2002) fråga oss hur trovärdig källan är. *Kan den institution som har författat källan ha ett egenintresse av att förvanska informationen?* (Jacobsen, 2002 s. 210). I vårt fall kan det faktiskt vara en faktor att räkna med eller åtminstone inte utesluta.

3.5 Operationalisering

Operationalisering innebär att omvandla ett abstrakt begrepp till något mätbart (Jacobsen, 2002). Patel et al. (1987) menar att för att empiriskt undersöka antaganden måste variablerna formuleras så att de blir mätbara. Med utgångspunkt från problemformuleringen måste vi identifiera de begrepp som skall göras mätbara. Dessa begrepp är: *Lagen om Kommunal redovisning (KRL)*, *Balanskravet*, *Blandmodell* och *Soliditeten*. Med en lyckad operationalisering får studien en större överlappning, se Figur 4. (Jacobsen, 2002, s. 419)

Figur 4: Operationalisering.

Vid ett kvantitativt inriktat forskningssätt utgår vi från teorin, deduktiv ansats (Jacobsen, 2002). Därigenom bildar vi oss en uppfattning av hur kommunerna redovisar sina pensioner för att sedan i empirin testa om det stämmer med hur det ser ut i verkligheten, detta har vi gjort genom att granska alla kommuners årsredovisningar. Vid ett kvalitativt inriktat forskningssätt utgår man från empirin, induktiv ansats, utan att ha några antaganden om resultatet på förhand (Jacobsen, 2002). Vi inledde intervjuprocessen genom att sammanställa en intervjuguide. Guiden konstruerades utifrån vår teoretiska referensram, där vi behandlar uppsatsens relevanta begrepp, för att kunna besvara om blandmodellen ger en rättvisande bild av kommunernas redovisning av pensioner samt hur soliditeten påverkas. Nedan förklaras hur vi gör dessa begrepp mätbara;

3.5.1 Lagen om Kommunal Redovisning (KRL)

Den grundläggande tanken med lagen var att undvika den kreativa bokföringen som kommunerna delvis hade ägnat sig åt. Kommunernas redovisning behövdes stramas upp och tydliggöras. Lagen om kommunal redovisning är inte straffreglerad, detta medför att kommunerna kan välja att inte följa lagen i sin redovisning av pensioner. För att omvandla begreppet *lagen* till något mätbar har vi frågat respondenterna: Vilka motiven var till lagstiftningen? Hur kommunerna påverkas av lagen?

3.5.2 Balanskravet

Kommunerna är skyldiga att redovisa enligt balanskravet, vilket innebär att intäkterna skall täcka kostnaderna. Detta begrepp görs mätbart genom att få information om hur viktigt det är att redovisa enligt balanskravet och vad händer om de inte gör det?

3.5.3 Blandmodellen

Blandmodellen är en kombination av fullfondering och fördelningsmodellen. Utifrån dessa två modeller ska kommunerna redovisa sina pensioner beroende på när de är intjänade. Enligt KRL ska de redovisa enligt blandmodellen men vissa kommuner väljer att bryta mot lagen. För att mäta detta begrepp har vi ställt relevanta frågor som kan förklara valet av modell och om det ger en rättvisande bild.

3.5.4 Soliditet

Soliditeten beskriver relationen mellan eget kapital och totalt kapital. Detta mått är viktigt för att få en uppfattning om hur kommunens betalningsförmåga är på lång sikt. Kommunerna har en möjlighet att redovisa soliditeten med eller utan pensionsskulden. Beroende på vad de vill visa kan de redovisa olika soliditetsmått. Ska kommunen följa lagen och därmed visa upp en förvrängd bild av verkligheten genom att inte ta med skulden eller ska kommunen visa upp en rättvisande bild med följderna att de då bryter mot lagen? Genom att granska alla kommuners årsredovisningar och fråga respondenterna hur kommunerna väljer att redovisa sin soliditet mäter vi soliditeten på ett tillförlitligt sätt. Vi har utfört intervjuerna med personer som har kunskap inom ämnet. Med hjälp av informationen vi fått från respondenterna och granskningen av årsrapporterna kopplar vi ihop empirin med teorin för att sedan kunna analysera och på detta sätt få svar på vår problemställning.

3.6 Validitet

Enligt Jacobsen (2002) bör undersökning uppfylla två krav när man samlar in empiri: *Validitet*; giltig och relevant. *Reliabilitet*; tillförlitlig och trovärdig.

3.6.1 Validitet

Giltighet och relevans delas in i två delkomponenter - intern och extern giltighet. Intern giltighet och relevans handlar om att vi faktiskt mäter det vi tror oss mäta – bekräftbarhet (Jacobsen, 2002). Extern giltighet förklarar i hög grad om ett utfall kan generaliseras till att gälla också i andra sammanhang – överförbarhet (ibid.). I våra intervjuer med respondenterna och granskningen av hur kommunerna beräknar soliditeten kommer vi att få en större förståelse för hur kommunerna redovisar pensionerna. Vår studie har även vid ett flertal gånger granskats av opponentgrupper samt att vi själva kritiskt granskat under hela processen.

Det är viktigt när det gäller insamlingen av data att den är relevant till problemställningen och att det är den data vi behöver, samt att vi inte får in sådana data som skymmer sikten, (Kylén, 2004). För att stärka validiteten i arbetet har vi valt att undersöka både kvalitativt och kvantitativt. Vilket medför att samma problemställning undersöks av olika metodmässiga infallsvinklar (Jacobsen, 2002).

3.6.2 Validitet i den kvantitativa metoden

För att stärka validiteten när det gäller den kvantitativa ansatsen i studien, har vi granskat samtliga kommuners respektive rapporter från 2008. Den interna giltigheten får vi genom att söka efter samtliga kommuners soliditetsmått och därigenom granska dem utefter om skulden är medräknad eller inte. Eftersom vi har granskat samtliga kommuners årsrapporter är den externa giltigheten hög. Vi behöver inte generalisera måtten till att gälla andra.

3.6.3 Validitet i den kvalitativa metoden

Intervjuerna kommer att genomföras med respondenter som har mycket kunskap och erfarenhet inom området. För att säkerställa validiteten har det vid urvalet av respondenter noggrant beaktats att dessa besitter rätt kompetens och erfarenhet (Jacobsen, 2002). Innan de personliga intervjuerna genomfördes arbetade vi fram en intervjuguide, för att frågorna skulle vara relevanta till vår frågeställning. Dessutom valde vi att skicka ut intervjuguiden i förtur till respondenterna för att de skulle kunna förbereda sig och även kunna kontakta oss om det var några oklarheter.

3.7 Reliabilitet

Reliabilitet anger tillförlitlighet eller hur sanna uppgifterna är (Kylén, 2004). Jacobsen (2002) menar att undersökningen vi gör måste gå att lita på. Den får inte innehålla uppenbara mätfel.

3.7.1 Reliabilitet i den kvantitativa metoden

Data skall vara homogen vilket innebär att uppgifterna inom ett avgränsat område skall stämma överens med varandra (Kylén, 2004). Det innebär för studien att alla soliditetsmått som är insamlade är uträknade på samma sätt. Därför gjorde vi i samband med insamlingen av fakta en uträkning med de siffror vi samlat in för att upptäcka eventuella felaktigheter. Med hjälp av denna kontroll upptäcktes vissa avvikelser där vi till exempel hade samlat in kommunkoncernens soliditetsmått istället för kommunens eller inte räknat med den löneskatt som är förknippad med ansvarsförbindelsen. Dessa felaktigheter kontrollerades och justerades. Med hjälp av denna kontroll ökade vi alltså reliabiliteten i undersökningen.

3.7.2 Reliabilitet i den kvalitativa metoden

I stället för att använda sig av tillförlitlighet i en kvalitativ metod använder man sig av trovärdighet (Jacobsen, 2002). När det gäller intervjuerna är det viktigt att frågorna är utformade så att respondenterna förstår dem samt att frågorna är relevanta för undersökningen. Intervjuer genomfördes dels genom besöksintervjuer och dels genom telefonintervjuer. Oberoende av intervjuform, besök eller telefon, så utfördes de på samma vis. En av oss ställde frågorna och den andra antecknade. Vi valde att spela in intervjuerna med hjälp av en diktafon vilket medför att reliabiliteten blir högre och att risken för missuppfattningar minskar samt att det underlättar vid sammanfattningen av intervjuerna. Genom intervjuerna mäts de individuella och personliga synpunkterna (ibid.).

4. Empiri

I empirin kommer vi att sammanställa relevant information utifrån vår problemformulering. Vi kommer att återge de intervjuer som genomförts med respondenterna. Därefter kommer fakta om samtliga kommuners soliditet att redovisas.

4.1 Presentation av respondenter

För att samla in mer fakta om vårt ämne har vi genomfört fem intervjuer med personer som på olika sätt har en förankring och kunskap inom den kommunala redovisningen. Dessa personer är;

- Pierre Donatella, KFi (Kommunforskning i Västsverige), med en utbildning på Förvaltningshögskolan i Göteborg. Personlig intervju i Göteborg 29 mars 2010.
- Torbjörn Tagesson, RKR (Rådet för Kommunal Redovisning), Docent Lunds Universitet och Högskolan Halmstad. Personlig intervju 29 mars 2010.
- Ulrika Berling, Auktoriserad revisor på Ernst & Young med inriktning på offentlig sektor, Handelshögskolan i Göteborg, Civilekonom. Intervjun gjordes via telefon 30 mars 2010.
- Kajsa Jansson, SKL (Sveriges Kommuner och Landsting), sektorn för ekonomisk analys, civilekonom. Intervjun gjordes via telefon 30 mars 2010.
- Ola Eriksson, Kanslichef på KEF (Föreningen för Sveriges Kommunala ekonomer), kommunalrevision, ekonomisekreterare, Kommundata, RKR. Civilekonom. Intervjun gjordes via telefon 30 mars 2010.

Två intervjuer gjordes personligen och de tre övriga via telefon på grund av avstånd samt kostnad. Genom hela empirin benämns respondenterna med förnamn eller han/hon.

4.2 Besöksintervjuer

4.2.1 Intervju med Pierre Donatella, KFi

Lagen om Kommunal redovisning;

Pierre har inte någon annan åsikt än det som står i förarbetena, alltså de fem ganska konkreta skäl som framfördes för införandet av lagen. När det gäller att KRL inte är straffreglerad vet han inte vilken typ av straff som vore lämpligt. Det har diskuterats att kommuner som inte klarar balanskravet skulle få ett slags vite. Ett ekonomiskt straff med ett vite till staten för att inte balanskravet uppfylldes. Vilket innebär att det försämrar kommunens ekonomi ytterligare. Det finns dessutom ett starkt kommunalt självstyre i Sverige. Vissa större kommuner och regioner gillar inte när staten går in och styr i kommunala angelägenheter som uppfattas som interna. Svårt att se hur den lagen skulle utformas för att bli straffreglerad. Vem ska straffas? Personen eller organisationen?

Balanskravet/ Blandmodellen;

Med balanskravet infördes en undre gräns där ett överskott med minst en krona garanterades. Många kommuner uppnådde inte kravet. Pierre tycker att balanskravet är viktigt så till vida att kommunerna ska ha en balanserad ekonomi över tid. Men samtidigt tycker han att det inte har fungerat särskilt väl, ambitionsnivån är alldeles för låg. Redovisning enligt god ekonomisk hushållning innebär det klassiska att varje generation ska stå för sina egna kostnader. Balanskravet innebär miniminivå med 1 krona i överskott, men det stämmer inte eftersom en så stor del av pensionskulden ligger utanför balansräkningen. Vissa kostnader redovisas helt enkelt inte så rent tekniskt är det ett alldeles för lågt krav. Det är inte helt orimligt att en del kommuner kommer att behöva höja skatten. Pierre tycker det är svårt att säga om det drabbar annan verksamhet. Det handlar om hur man får in och hur mycket man satsar. På något sätt finns det ett samband på vad man satsar och vad man egentligen får ut. Det måste man ändå tro på. Sen behöver det inte vara så att den som satsar mest har den bästa servicen. En del kommuner har det tuffare och är inte tillräckligt förberedda på sämre tider.

Blandmodellen kom för att balanskravet var alldeles för ambitiöst. Om kravet är för stort är det ingen som respekterar det på sikt. Därför ändrades redovisningen för att kommunerna skulle klara balanskravet. Men bara för att inte pensionsskulderna redovisas så försvinner inte problemet, anser Pierre. Det är uppenbart vilka som bryter mot blandmodellen, det har på något sätt accepterats men det är inte lämpligt. Det finns andra sätt. Han föreslår till exempel att kommunerna kan spara sitt överskott varje år. Som kommunerna gör nu med avsättningar är på sätt och vis bra men det är viktigt att komma ihåg att lag är alltid lag och de ska följas dels för jämförbarheten med andra kommuner. Grundidén med lagen faller när vissa bryter mot den och då går jämförbarheten förlorad. Inom ramen för regelverket kan fondering av pengar istället göras genom att redovisa överskott. Då kan överskottet avsättas till en kapitalförvaltare för att på så sätt låsa upp pengarna. Ett annat sätt är att spara i balansräkningen genom att bygga upp det egna kapitalet och på så sätt öka soliditeten.

Pierre tycker det är viktigare med god ekonomisk hushållning än med balanskravet. Det är det övergripande kravet för kommunens ekonomiska förvaltning. God ekonomisk hushållning är viktigare för det ger en betydligt högre ambitionsnivå än balanskravet. När det finns sådana här generella krav så brukar tumregler och allmänna förhållningssätt tillämpas. Då har det visat sig vara väldigt vanligt i kommunerna att ha ett resultatperspektiv i god ekonomisk hushållning som innebär ett 2 % överskott (intäkterna är 2 % större än kostnaderna), vilket är väsentligt mycket högre än balanskravets lägsta nivå. I lagens förarbeten betraktades blandmodellen som en övergångsperiod. Så småningom kommer blandmodellen och fullkostnadsmodellen att bli kostnadsneutrala, vilket enligt beräkningar kanske händer om ca. 2-3 år. När de blir kostnadsneutrala så kommer de att bli lika dyra. I så fall blir det en övergångsperiod på cirka 15 år.

Soliditet;

Det är det viktigaste finansiella måttet som Pierre ser det. De flesta kommuner räknar både på soliditet exklusive och inklusive ansvarsförbindelserna. Det finns även kommuner som hamnar på minus 100 % som är ganska anmärkningsvärt. Även om soliditeten är svag så har kommunen en långsiktig styrka jämfört med ett privat företag. En kommun kan ju påverka sina intäkter och kostnader på ett annat sätt.

4.2.2 Intervju med Torbjörn Tagesson, RKR

Lagen om Kommunal redovisning;

Bakgrunden är den finansiella krisen i Sverige i början av 90-talet. För att få grepp på den kom åter diskussionen upp om att reglera kommunernas redovisning, eller egentligen budgetbalanskravet. Men frågan var om det är någon mening att ha ett budgetbalanskrav om kommunerna själva bestämmer över sin redovisning, med möjlighet att reglera det de själva vill. Om budgetbalanskravet skulle få någon effekt var de också tvungna att på något sätt reglera redovisningen. Torbjörn anser att det är en rätt så beskedlig lagstiftning, eftersom den inte är kopplad till Brottsbalken. Rättstraditionen bygger egentligen mycket på den situationen vi hade på 1800 och 1900-talet, med väldigt små kommuner. Lagstiftningen har inte hängt med enligt Torbjörn. Han tycker att det kan diskuteras om det inte borde vara ett tydligare ansvarsutkrävande.

Balanskravet/Blandmodellen;

Bakgrunden till blandmodellen var som Torbjörn uppfattat det att man politiskt inte vågade se sanningen i vitögat samt en rädsla från staten att kommunerna skulle komma med krav om ersättningar och kompensation när det blev uppenbart hur dåliga finanserna var i kommunsektorn. Blandmodellen var ett sätt att skjuta problemet framför sig. Torbjörn tror snarare att det blir hårdare prioriteringar än att skatten kommer att höjas, det beror på situationen, om man är en låg- eller högskattekommun. Om man drar ner på redovisade kostnaderna genom eftersatt underhåll så landar det ändå i knäet på nästkommande generation. Några större skattehöjningar tror han inte det finns utrymme för. Det kan bli minskad service eller minskad ambitionsnivå, men förmodligen kommer det att bli en blandning. Torbjörn tycker inte att blandmodellen ger en rättvisande bild. För att få en rättvisande bild måste hela förpliktelsen tas med också, det är inte precis några småbelopp det handlar om. Varför vissa kommuner väljer att redovisa enligt fullfonderingsmodellen tror han främst beror på de ekonomiska förutsättningar, hur pass god ekonomi kommunen har. Har kommunen god ekonomi så väljer de fullfonderingsmodellen och har kommunen dålig ekonomi så väljer de blandmodellen.

Det finns också kommuner som använder sig av blandad blandmodell. Det innebär att kommunerna redovisar enligt blandmodellen för att sen när de har ett överskott passar de på att föra upp vad de tycker att man har råd med på balansräkningens skuldsida, menar Torbjörn. Blandad blandmodell ställer till problem för redovisningsmottagaren. Om de följer lagen med blandmodellen så kan man tolka resultatet efter det, om de använder fullfondering så kan man tolka efter det men om man använder blandad blandmodell så vet man inte vad resultat egentligen är. Det ställer väldiga krav på läsaren för att överhuvudtaget förstå det. Blandmodellen i sig tycker han som redovisare är väldigt olycklig. Den försvårar också jämförbarheten och det finns en tendens att man lurar läsaren och man lurar egentligen också politikern som är redovisningsskyldig genom att man inte ger hela bilden. De kommuner med god ekonomi som ändå redovisar efter blandmodellen gör det förmodligen för att de vill följa lagen. Men ofta har de räknat in hela förpliktelsen när de redovisar sina nyckeltal. Någon plan för blandmodellens livslängd vet Torbjörn inte om. Gissningsvis så kommer det i takt med att utbetalningarna ökar bli mer aktuellt att gå över till fullfondering. Sen skyller de effekten på någon ändrad princip eller så. Kostnaderna kommer troligen att svänga över till att bli

kostnadsneutrala och vidare mot att fullfondering blir billigare än blandmodellen. En viss disciplinerande effekt har ändå balanskravet haft, men han skulle kunna tänka sig att andra typer av krav som till exempel ett soliditetskrav istället, hade fått större effekt. Men då hade det också krävts att redovisningen hade skärpts upp ytterligare.

Soliditet;

Torbjörn tycker att soliditeten är ett väldigt viktigt mått eftersom han föreslår ett soliditetskrav istället för ett balanskrav. Ska soliditetsmättet ha något värde så måste hela förpliktelsen vara med. Det viktigaste för kommunerna är inte att visa en bra soliditet men i varje fall inte redovisa en negativ soliditet. Det finns ingen anledning att bygga upp en väldigt hög soliditet då kan hellre medborgarna få nytta av pengarna, men har kommunen en negativ soliditet så innebär det att de har skuldsatt kommande generation. Det strider mot god ekonomisk hushållning och den gyllene regeln.

4.3 Telefonintervjuer

4.3.3 Intervju med Ulrika Berling, Ernst & Young

Lagen om Kommunal redovisning;

I Ds 1996:30 (departementsserien 1996:30, Kommunal redovisning) står det om vilka behov som ansågs viktiga för att stifta en ny lag och de fem skälen. Jämförbarheten blev bättre, eftersom det inte tidigare funnits någon redovisningslag för kommunerna. det är trots allt en stor del av den svenska ekonomin, vilket också anges som ett av skälen till att stifta KRL, sedan var det också med anledning av införandet av balanskravet och oron för kreativ bokföring. Ulrika vågar inte säga om det var kreativ bokföring innan lagen kom, men om de inte har någonting att rätta sig efter, så är det klart att då bokför de som de vill. Egentligen tycker hon inte att det finns några andra skäl än de som finansdepartementet anger i förarbetena. Hon tror kanske att en straffreglering hade behövts, men samtidigt så är det frågan om det egentligen är en straffreglering som gör att privata bolag följer lagen. Hon tror att kraven får skärpas på annat sätt.

Balanskravet/ Blandmodellen;

Vad som ligger bakom balanskravet är reglerna om god ekonomisk hushållning, som ska vara ett skydd mot kommande generationer. Det är reglerat i KL att ett underskott ska täckas inom två till tre år. Blandmodellen är en praktisk lösning på hur pensionerna ska hanteras i kommunernas redovisning för att inte anstränga kommunernas ekonomi allt för mycket. Balanskravet är viktigt, en bra tanke med att det ska vara en rättvis fördelning mellan generationer samtidigt tycker hon att det måste vara väldigt svårt att planera. Vinstmedlen låses för all framtid, vilket hon tycker får en konstig konsekvens. Det som kommunen går med vinst kan inte sparas för att användas till ett sämre år.

Hon tycker inte att blandmodellen ger en rättvisande bild. Eftersom kommunerna inte visar hela pensionsskulden. Samtidigt tycker hon att det är konstigt, de följer ändå lagen med redovisning enligt blandmodellen. Fastän de följer lagen så ger det inte en rättvisande bild av ställningen. Hon frågar sig om man kan säga att det inte är god redovisningssed? Det ger visserligen inte en rättvisande bild men är ändå god redovisningssed eftersom lagen följs.

Blandmodellen är en praktisk lösning för att hantera pensionsåtagandena helt enkelt, så får man se det och det är en lag som innebär en medvetenhet om att redovisningen sker på det sättet. Ulrika tror inte att skatten ska behöva höjas. Hon tror inte heller att det kommer att påverka annan verksamhet. Nej, då är nog arbetslöshet och ekonomiskt läge som påverkar skatteintäkterna mycket viktigare än pensionsutbetalningarna för att få det hela att gå runt. Detta är en prioriteringsfråga för varje kommun. Många kommuner har byggt upp reserver med pengar för att kunna klara av utbetalningarna.

Ulrika tror att det som styr är de ekonomiska förutsättningarna om hur kommunerna väljer fullfondering eller blandmodell, om kommunen har möjlighet att ta in hela pensionsåtagandet i sin årsredovisning och väljer att göra det. Det beror också på hur man ser på lagen, vilken inställningen är, om det är viktigt att följa lagstiftningen eller inte. Ernst & Young har några kunder som har använt sig av fullfonderingsmodellen och då har de skrivit i årsredovisningen och årsberättelsen att detta är inte enligt lagen men att de tycker det ger en rättvisande bild. Man måste i alla fall upplysa om det. Fullfonderingsmodellen är så som pensioner redovisas i andra verksamheter, så hon tror att det kan komma ett krav på fullfondering för alla. Fullfondering ger en rättvisande bild av åtagandet. Hon känner inte till om det är någon från lagstiftningshåll som skulle vilja ändra på lagen, men hon tror att det kommer att vara fördelaktigt om ett par år att använda fullfonderingsmodell. När det blir det kommer säkert kommunerna att vilja välja. Då kanske en majoritet av kommunerna går över till fullfondering och då kanske det blir ett incitament, det får framtiden visa.

Soliditet;

De flesta kommunerna anger soliditet enligt blandmodellen även om de har använt fullfonderingsmodellen. Om man bara vet vilken soliditet de har valt att redovisa så kan jämförelse göras mellan kommunerna. Hon anser att eftersom kommunerna inte är vinstdrivande är inte soliditeten ett så viktigt mått. Det viktiga är egentligen att kommunerna inte behöver ta av sitt egna kapital för den löpande verksamheten.

4.3.2 Intervju med Kajsa Jansson, SKL

Lagen om Kommunal redovisning;

Kajsa var inte med när lagen stiftades, men det bakomliggande var att det skulle vara god ekonomisk hushållning. Dessutom hade kommunerna dålig ekonomi och regeringen ville stadga upp det med ett balanskrav. För att hanteringen skulle bli likvärdig i kommunerna var det nödvändigt med en redovisningslag. Den då gällande frivilliga redovisningsrekommendationen Kf/Lf-86 användes delvis som underlag.

Balanskravet/ Blandmodellen;

Varför blandmodellen kom till berodde på att det hade varit väldigt stora slag i pensionsberäkningarna och en del av bakgrunden var att om balanskravet skulle utgå från resultaträkningen behövde kommunerna ha en hyfsat stabil resultaträkning. Pensionsskuld förändringen var ganska oberäknelig och kom in sent på året vilket gjorde det svårt att genomföra balanskravet. Sen fanns det säkert flera andra anledningar också men redovisningsmässigt var det väl en av orsakerna. Kajsa tycker att balanskravet är viktigt. Hon

tror personligen, eller förmodar att balanskravet i sin form är en sorts parantes inom lagstiftningen, tills kommunerna verkligen tar till sig att god ekonomisk hushållning är det som gäller. Men balanskravet är viktigt, det är jätteviktigt med balans i den kommunala ekonomin. Som redovisare tycker Kajsa att om inte alla åtaganden redovisas i balansräkningen så kan det inte ge en rättvisande bild. Däremot så anser hon att det inte är så med blandmodellen att kommunerna mörkar och inte är medveten om ansvarsförbindelsen för den syns också i balansräkningen och den är också väldigt välkommenterad. En del har redovisat utifrån fullfondering men de flesta fortsätter med blandmodellen. Kommunerna är väldigt medvetna om att den ökande mängden av utbetalningar kommer. Det finns med i den ekonomiska planeringen i kommunerna. Egentligen har de inget val utan de ska följa lagen, men om de redovisar enligt fullfonderingsmodellen i alla fall så är det väl för att de tycker att det ger en mer rättvisande bild av kommunens åtaganden, men egentligen så har de inget val.

Soliditet;

Visst är det så att soliditetsmålet blir konstigt, om inte ansvarsförbindelsen räknas in tycker Kajsa. Men däremot så tycker hon att kommunerna upplyser bra om det i de flesta årsredovisningar. De som styr kommunerna är väldigt medvetna om soliditeten och hur den beräknas. men i vad mån vanliga invånare är medvetna om blandmodellen och kommunernas stora pensionsåtaganden framöver, det är svårt att säga. Kajsa är inte stormförtjust i soliditetsmålet. Det är mer ett företagsmål mot balansräkningen. Hon har svårt att värdera hur viktigt det är. I vilken mån använder sig kommunerna av soliditet för finansiell planering? Kommunerna har sina mål med en hållbar ekonomi på sikt. Hon tror att kommunerna använder soliditeten främst för att jämföra med sig själva mer än med andra.

4.3.3 Intervju med Ola Eriksson, KEF

Lagen om kommunal redovisning;

Det direkt utlösande var införandet av balanskravet. Det framkom att ska ett balanskrav införas så måste det också vara ordning och reda på redovisningen så att inte redovisningen skulle användas för att klara balanskravet. Ola är i och för sig inte så bekymrad över frånvaron av straff som sådant, men i och med att det inte finns någon juridisk prövning av lagen så får vi aldrig några prejudikat, ingen praxisutveckling och det tycker Ola är bekymmersamt. Det gör ju att kommuner kan fortsätta med tokigheter utan att det går att säga hur fel det är.

Balanskravet/ Blandmodellen;

Under åren 1992-1994 hade vi en fastighetskris i Sverige och det gjordes en sanering av de statliga finanserna som till stor del finansierades genom att frysa de kommunala statsbidragen. Det gjorde att det blev väldigt ansträngt för många kommuner som redovisade underskott. Denna lösning var inte bra eftersom hela den offentliga sektorns finanser behövde vara under kontroll med tanke på vårt EU-medlemskap. Det diskuterades att återinföra det gamla

förmögenhetsskyddet men det landade till slut i balanskravet, eftersom många kommuner hade det väldigt kärvat, och att det skulle bli tufft för dem om de skulle ta hela pensionskostnaden. För att underlätta för kommunerna att klara balanskravet så lanserades blandmodellen. Ola tycker att balanskravet är viktigt om det används på rätt sätt. Själva idén

med balanskravet är att kommunerna inte ska låna till verksamhet och belasta kommande generationer med den konsumtion vi har idag. För Ola är detta helt självklart, men det har det inte varit i alla kommuner. Speciellt eftersom kommunerna inte tar hänsyn till hela pensionskulden. Förr skulle kommunerna ha en överföringspost som skulle vara positiv och nu säger kommunerna att de måste klara balanskravet med samma enkla argumentation men det finns en hel del resonemang bakom detta. Han tror inte att skatten behöver höjas, på grund av pensionsutbetalningarna, i varje fall inte i normalkommunen, men det kommer säkert att påverka annan verksamhet i marginalen. För vissa kommuner så finns det behovsökningar på grund av demografins utveckling, fler äldre eller fler skolbarn. Då ska den typen av verksamhetsutökningar konkurrera med pensionsutbetalningarna. Kommunerna kommer naturligtvis att försöka så mycket som möjligt att undvika att höja skatten och då blir det annan verksamhet som drabbas. Det är inte självklart att kommunen drar ner på någon verksamhet, men däremot kanske en expansion uteblir. Vissa kommuner öronmärker pengar till pensionerna och tekniken är lite olika. Det tycker han är bra. Många av de öronmärkningarna som finns har uppkommit när till exempel kommunen har sålt sitt energiverk. Då har de markerat att de här pengarna inte ska användas till att bedriva verksamhet med utan de sätts av för framtida pensionsutbetalningar vilket är lagenligt.

Ola är bestämd om att blandmodellen inte ger en rättvisande bild, han har varit motståndare till blandmodellen, från första gången förslaget kom upp, men han tycker ändå att lagar ska följas och beslut tagna av Sveriges riksdag ska respekteras. Vilket han inte tycker att alla kommuner har gjort. KEF (Kommunal Ekonomisk Förening) som han representerar skrev till SKL:s (Sveriges kommuner och landsting) styrelse för cirka ett år sedan och bad dem ta bort blandmodellen. Även deras styrelse gick på vår linje och skrev i sin tur till finansdepartementet som har tillsatt en utredning om en översyn av KRL.

Soliditet;

Ola tycker inte att det är seriöst att redovisa sin soliditet efter balansräkningen, utan kommunerna borde verkligen visa den verkliga soliditeten. Om detta ska analyseras så är det bara intressant att jobba med den verkliga soliditeten. Han tycker att soliditeten är ett viktigt mått men precis som med balanskravet så är det viktigt att använda det på rätt sätt.

4.4 Soliditet

Vi har valt att granska samtliga kommuner i landet för att få en helhetsbild av den ekonomiska situationen. Från årsredovisningarna för året 2008 har vi samlat in en mängd data för detta ändamål. Orsaken till att vi valde 2008 istället för 2009 var att när arbetet påbörjades i januari månad 2010 var inte alla årsredovisningarna för 2009 färdiga. Vi ansåg att det var bättre att få med fakta från samtliga kommuner från 2008, istället för att bara få med en del av kommunerna om vi hade valt 2009. Koncentrationen har varit på hur kommunernas soliditetsmått redovisas. Enligt KRL (1997:614) ska kommunerna redovisa sina pensioner som är intjänade före 1998 som ansvarsförbindelser, vilket medför att de soliditetsmått som beräknas inte är helt överensstämmande med verkligheten. De allra flesta kommuner redovisar på något sätt i sin årsredovisning även soliditeten med ansvarsförbindelse. För att få helheten bestämde vi att dokumentera kommunernas *eget kapital, totalt kapital, redovisad soliditet, verklig soliditet* samt *ansvarsförbindelse*. Genom dessa fakta fick vi grunden för soliditetsberäkningen. Insamlingen gjordes genom att en lista med samtliga kommuner hämtades från Wikipedia. Listan bestod av kommunerna i bokstavsordning som dessutom var länkade till respektive hemsida. När listan kopierats in i ett Excelark kunde hämtningen börja.

På kommunernas hemsidor kunde vi i de allra flesta fall söka oss vidare till årsredovisningen. Upplägget på hemsidorna var av mycket skiftande karaktär. På ett antal hemsidor fanns det ingen möjlighet att hitta årsredovisningen varför vi kontaktade kommunen via e-post för att de skulle kunna skicka en kopia till oss istället. Under insamlingen dokumenterades alla siffror i Excel för att enkelt kunna utföra olika beräkningar senare. Vid insamlingen av redovisad och verklig soliditet gjorde vi samtidigt en egen beräkning av måttet. Soliditet beräknas genom att dividera eget kapital med totalt kapital. Om ansvarsförbindelsen ska räknas med i soliditeten så dras summan av ansvarsförbindelsen bort från eget kapital för att sedan dividera denna summa med totalt kapital. På detta sätt kunde vi snabbt upptäcka eventuella felaktigheter. Dessa justerades efter ytterligare en kontroll av siffrorna. För att säkerställa fakta kontrollerade vi dem även mot fakta hämtade från SCB. I de fall vi inte kunde konstatera varför våra insamlade fakta inte överensstämde beslutade vi att utelämnade de kommunerna från vår analys. Det var sammanlagt tretton kommuner som fick strykas från undersökningen. När alla fakta samlats in och kontrollerats, i de fall det behövdes, kunde vi börja studera hur soliditeten skilde sig från kommun till kommun.

Vid granskningen av de 290 kommunerna kunde vi konstatera att 189 kommuner redovisade den verkliga soliditeten. Resterande kommuner hade inte med detta mått i sin årsredovisning. Det är endast nio kommuner som har valt att använda sig av fullfonderingsmodellen och därmed redovisar hela pensionsskulden i balansräkningen. Ett antal kommuner har gjort avsättningar vid ett eller flera tillfällen men inte täckande hela pensionsskulden utan endast delvis. Vilka kommuner som använt sig av successiv avsättning kan inte direkt utläsas av årsredovisningen utan att studera stora delar av den vilket inte var möjligt tidsmässigt.

Vi har valt att presentera en hel del fakta i diagramform för att detta ger en snabb och överskådligare bild av situationen. För att få en enklare överblick av hur soliditeten ser ut i landets kommuner har vi delat in dem i kategorier för att sen kunna jämföra de olika kategorierna med varandra.

De kategorier vi valt är *negativ soliditet*, samt *soliditet 0-25 %*, *26-50 %*, *51-75 %*, *76-100 %* som redovisas i diagram både enligt blandmodellen och enligt fullfonderingsmodellen.

Av landets 290 kommuner har 270 (93 %) redovisat sin soliditet i årsredovisningarna på ett så tydligt sätt att vi har kunnat hitta dem. När det gäller den verkliga soliditeten var det endast 189 (65 %) kommuner av 290 som tydligt hade med detta i sin årsredovisning. I följande diagram har 277 kommuners soliditetsmåt använts. De övriga tretton kommunernas soliditet kunde inte säkerställas, varför vi valde att inte inkludera dem i beräkningarna.

Diagram 2 visar att när kommunerna följer blandmodellen så är det en majoritet av kommunerna som har en positiv soliditet där kategorin med en soliditet mellan 51 och 75 % är störst med 113 (40,8 %) av kommunerna. Endast 3 kommuner (1,08 %) har med blandmodellen som redovisningsmetod en negativ soliditet och 31 kommuner har en soliditet under 25 %. Om kommunen har en negativ soliditet innebär det att det egna kapitalet är negativt, det finns alltså inget eget kapital i kommunen. De kommuner som har en positiv soliditet har ett eget kapital som garanti i sin ekonomi, det visar på att kommunens skatter och avgifter är tillräckliga, att de är självförsörjande.

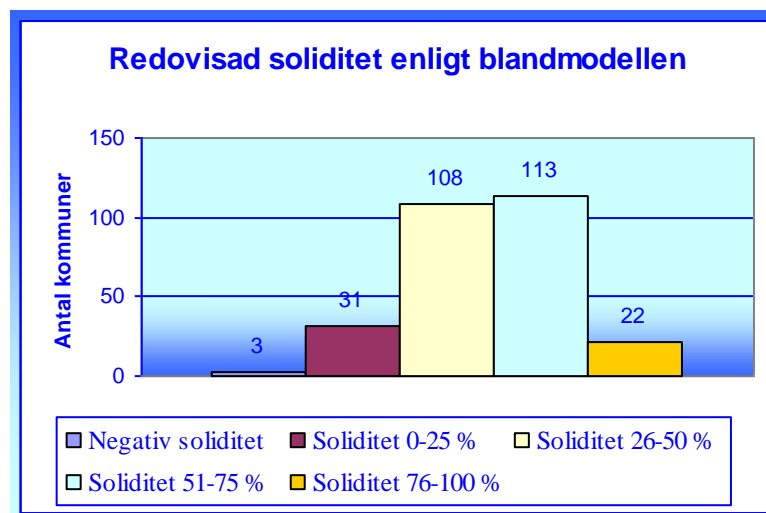

Diagram 2: Redovisad soliditet.

(Egen bearbetning).

Om kommunerna följer fullfonderingsmodellen är den motsvarande andelen med en soliditet mellan 51 och 75 % endast 8 kommuner (2,89 %) och antalet kommuner med negativ soliditet har ökat till 127 (45,85 %) när pensionsskulden räknas med. Dessutom är det 97 kommuner med en soliditet under 25 %.

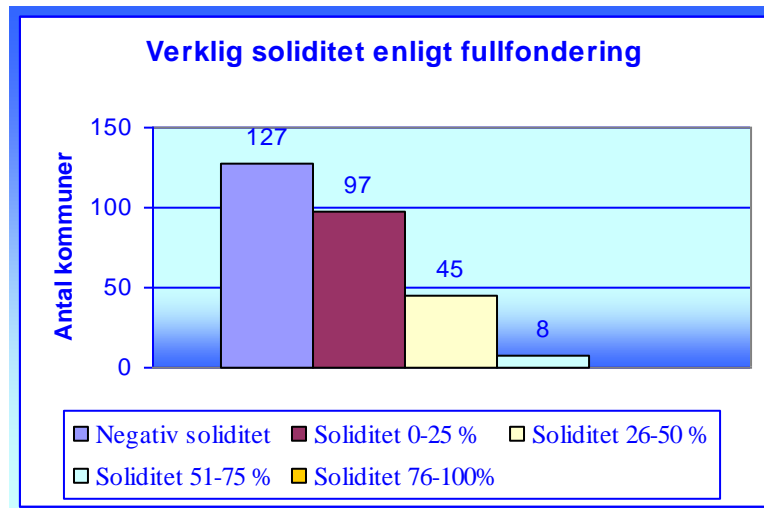

Diagram 3: Verklig soliditet.

(Egen bearbetning).

Den genomsnittliga soliditeten exklusive pensionsskuld i landet är 49,45 % och inklusive pensionsskuld 2,05 %. Enligt SCB:s statistik med landets samtliga kommuner är siffrorna något annorlunda, 48,9 % respektive 0,7 %. Att siffran för genomsnittlig soliditet enligt fullfondering skiljer så mycket beror på att av de tretton kommuner som vi uteslöt var det tio kommuner med negativ soliditet, vilket medför att genomsnittet blir något högre än om de varit medräknade. Enligt SCB:s statistik är det 155 kommunerna av landets 290 kommuner som ligger över genomsnittet exklusive pensionsskulden. 152 kommuner ligger över genomsnittet inklusive pensionsskulden. 1998 var genomsnittet exklusive pensionsskuld 57,1 % och inklusive pensionsskuld 17,8 % där 157 kommuner klarade genomsnittet i båda fallen. Som en jämförelse kan vi visa de soliditetsmått som var aktuella 1998 året då blandmodellen infördes och hur de har förändrats fram till 2008 (Diagram 4).

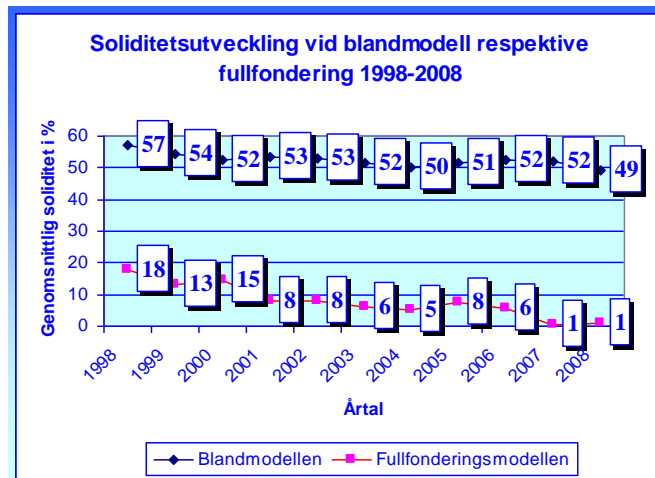

Diagram 4: Soliditetsutveckling 1998-2008.

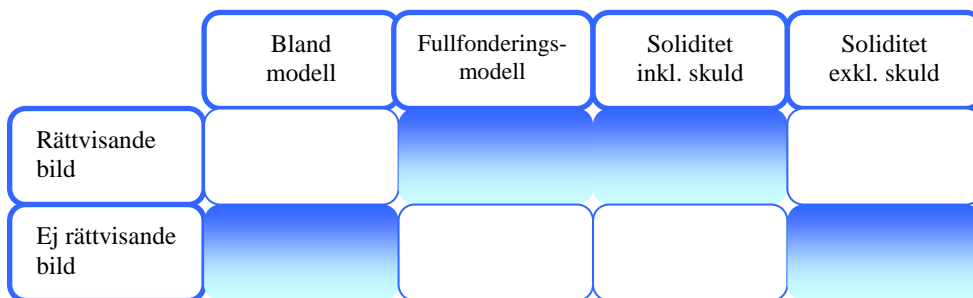
(Egen bearbetning).

Som diagrammet visar har utvecklingen av soliditetsmåten försämrats sen blandmodellen infördes 1998. Den genomsnittliga soliditeten exklusive pensionskulden var 57 % 1998 och har sedan dess sjunkit till 49 % år 2008. När pensionskulden räknas in i soliditetsberäkningen blir förändringen 17 % -enheter från 18 % till 1 %. Det innebär att det egna kapitalet i förhållande till det totala kapitalet har minskat till att endast täcka 1 % av skulderna, om kommunerna tar hänsyn i redovisningen till den pensionskulda som de faktiskt har.

5. Analys

I detta kapitel kommer empirin från intervjuerna samt utfallet av den kvantitativa granskningen av soliditeten att förenas med begreppen från teorierna.

För att lättare få en förståelse för hur analysen är uppbyggd utgår vi från denna modell.

Figur 5: Analysmodell.
(Egen bearbetning).

5.1 Lagen om Kommunal redovisning - KRL

5.1.1 Bakgrund

Den kommunala redovisningen blev reglerad i lag den 1 januari 1998. Målet med lagstiftningen var att öka harmoniseringen och jämförbarheten. 1986 infördes en frivillig redovisningsmodell (Kf/Lf-86), som bygger på periodiserad redovisning (Falkman & Tagesson, 2008). Denna lag har i motsats till BFL och ÅRL ingen koppling till strafflagen Tagesson (2007). Gemensamt för respondenterna angående vilka motiv som ligger bakom lagen är att Sverige hade en ekonomisk kris under 90-talet och att Sveriges kommuners ekonomi behövdes stramas åt. Budgeterna skulle ha balans vilket då innebär att intäkterna överstiger kostnaderna. Kajsa och Pierre nämner också de fem konkreta skälen som DS 1996:30 har utfärdat. Den periodiserade redovisningen innebär bättre förutsättningar för planering, ekonomisk förvaltning och beslutsfattande (Christiaens & Reyniers, 2009), samt att jämförbarheten mellan länder och organisationer förbättras, och ger därmed myndigheterna ett större ansvar i förvaltningen av de offentliga medlen. Enligt Kajsa var en annan bakomliggande faktor att det skulle vara god ekonomisk hushållning och att kommunerna skulle följa lagen likvärdigt. En annan aspekt som Ulrika nämnde är att den oro för kreativ bokföring som fanns behövde regleras. Hon tror också att jämförbarheten skulle påverkas genom lagen.

5.1.2 Straffreglering

När vi frågade respondenterna om vad det tyckte om att lagen inte är straffreglerad fick vi tveksamma svar och ingen utav dem hade någon förklaring till hur regleringen skulle kunna förändras. När det gäller att KRL inte är straffreglerad vet Pierre inte vilken typ av straff som skulle kunna vara lämpligt. Det har diskuterats att kommuner som inte klarar balanskravet skulle få ett slags vite, ett ekonomiskt straff till staten för att inte balanskravet uppfylldes. Detta skulle i så fall kunna försämra kommunens ekonomi ytterligare, anser Pierre. Vem ska straffas är en annan fråga – är det personen eller organisationen? Torbjörns åsikt är att eftersom den inte är kopplad till brottsbalken är det en flat lagstiftning och att den borde vara tydligare ansvarsutkrävande. Ulrika tror inte på att den ska vara straffreglerad utan tycker att kraven bör skärpas på andra sätt. Ola är i och för sig inte så bekymrad över frånvaron av straff som sådant, men i och med att det inte finns någon juridisk prövning av lagen så får vi aldrig några prejudikat, ingen praxisutveckling och det tycker han är bekymmersamt. Det innebär att kommunerna kan fortsätta med felaktig redovisning utan att det går att säga hur fel det är.

5.2 Balanskravet – Blandmodellen

5.2.1 Bakgrund till balanskravet

Enligt Kommunallagen (KL 1991:900, 8:4) gäller att kommunens budget ska upprättas så att intäkterna överstiger kostnaderna. En bakomliggande anledning till balanskravet menar Ola var fastighetskrisen i början av 1990-talet. I samband med den gjordes en sanering av de statliga finanserna. Lösningen blev att stora delar av de kommunala bidragen drogs in från staten. Vidare anser Ola att det innebar en belastning för kommunerna som redovisade underskott. Detta var dessutom en lösning som inte harmonierade med tanke på Sveriges kommande EU-medlemskap, då hela den offentliga sektorns finanser behövde vara under kontroll. Nu kom diskussionen upp om att återinföra det gamla förmögenhetsskyddet men det landade till slut i balanskravet. Den utredningsgrupp som tillsattes (Brorström, et al., 1999) av regeringen våren 1995 förordade att intäkterna minst skulle vara lika stora som kostnaderna men detta ändrades senare till att intäkterna ska överstiga kostnaderna. Detta för att inte ett nollresultat skulle bli idealet i budgetarbetet.

5.2.2 Hur viktigt är balanskravet?

Med balanskravet infördes en undre gräns, säger Pierre som innebar minst en krona i överskott som garanti. Han anser att kommunerna ska ha en balanserad ekonomi över tid och just därför är balanskravet viktigt. Det håller Kajsa med om eftersom hon också tycker att det är viktigt med balans i kommunernas ekonomi. Personligen förmodar Kajsa dock att balanskravet är en parentes i lagstiftningen tills kommunerna fullt ut tagit till sig att det som verkligen är viktigt är god ekonomisk hushållning. Ulrika påtalar att bakgrunden till balanskravet är god ekonomisk hushållning, som skyddar kommande generationer. Om kommunen inte balanserar ekonomin, underskottspolitik, läggs ansvar och kostnader över på framtiden (Motion 2009/10:Fi213). Enligt KL (1991:900, 8:5a) ska underskott i resultatet täckas inom en 3 årsperiod.

5.2.3 Balanskravets funktion

Pierre bedömer att balanskravet inte fungerat speciellt bra eftersom han tycker att ambitionsnivån är alltför låg. Balanskravet innebär en miniminivå med en krona i överskott, men eftersom en så stor del av pensionsskulden ligger utanför balansräkningen tycker han att det är ett alldeles för lågt krav. Torbjörn tror att balanskravet har haft en viss disciplinerande effekt, men han skulle kunna tänka sig andra typer av krav istället. Hans förslag är ett soliditetskrav som hade fått större effekt, men då hade det också krävts att redovisningen hade skärpts ytterligare. Ulrika tycker också att balanskravet är viktigt, det är en bra tanke att det ska vara rättvist fördelat mellan generationer, men tycker samtidigt att det verkligen borde vara väldigt svårt att planera. Även Ola tycker att balanskravet är viktigt, men bara om det används på rätt sätt, han tycker att det är självklart att inte kommunerna ska låna till verksamhet och belasta kommande generationer med den konsumtion vi har idag. Siverbo (1999) menar att många kommuner befarades att misslyckas med balanskravet eftersom det redan före balanskravets införande var cirka en fjärdedel av landets kommuner som ansökt om finansiellt stöd från staten. Enligt Jennergren (2000) leder dessutom balanskravet till konsolidering, vilket innebär att kommunen gör åtgärder som förstärker det egna kapitalet (Lundén, Internet), där kommunerna tillämpar ett finansiellt sparande, som är skillnaden mellan inkomster och utgifter i den offentliga sektorn (Lundén, Internet).

5.2.4 God ekonomisk hushållning

I förarbetena till KL (1991:900) läggs det fram ett antal vägledande exempel för vad definitionen av god ekonomisk hushållning är. Det som anges är att kommunerna ska upprätthålla en balans mellan inkomster och utgifter sett över en längre tid samt tanken om bevarande av förmögenhet över generationerna (RKR nr. 2). Det innebär att kommunerna inte bara ska leva för dagen utan även tänka framåt (Brorström et al., 1999). Vad KL åsyftar framgår inte av lagtexten, utan det är upp till kommunerna att tolka själva (Arvidsson, & Falkman, 2003). Pierre tycker att god ekonomisk hushållning är viktigare än en rättvisande bild. Han betraktar det som det övergripande kravet för kommunens ekonomiska förvaltning vilket dessutom ger en högre ambitionsnivå. När det finns generella krav som balanskravet tillämpas tumregler och allmänna förhållningssätt. Då har det enligt Pierre visat sig vara väldigt vanligt i kommunerna att ha ett resultatperspektiv i god ekonomisk hushållning som innebär ett överskott med 2 % (intäkterna är 2 % större än kostnaderna), vilket är väsentligt mycket högre än balanskravets lägsta nivå. I förarbetena till lagen uttalas att det hör till god hushållning att, sett över en inte alltför lång tid ha balans mellan inkomster och utgifter.

5.2.5 Blandmodellen

När det stod klart för den grupp som tillsattes 1995 att en tredjedel av landets kommuner inte skulle klara balanskravet föddes tanken att den pensionsskuld som upparbetats i kommunerna skulle redovisas på olika sätt beroende på den tidpunkt pensionen intjänats (Brorström, et al., 1999). Innebörden av blandmodellen är att endast upplupna pensionskostnader efter 1 januari 1998 ska redovisas i balansräkningen som en avsättning (Brorström & Falkman, 2001). Den skuld som fram till dess upparbetats redovisas som ansvarsförbindelse. Enligt Brorström och

Falkman (2001) är blandmodellen ett direkt resultat av att balanskravet infördes i den kommunala redovisningen. Ola menar att eftersom många kommuner redan hade det väldigt kärt, och att det skulle bli ansträngt för dem att klara balanskravet så lanserades blandmodellen för att underlätta för kommunerna. Pierres åsikt om blandmodellen är att den kom till för att balanskravet var alltför ambitiöst, vilket innebär att det inte respekteras på sikt. Det var därför redovisningen ändrades för att kommunerna skulle klara balanskravet. Men bara för att pensionsskulderna inte redovisas så försvinner inte problemet, bedömer Pierre.

Ulrika menar att blandmodellen är en praktisk lösning för att hantera pensionerna i kommunerna för att inte anstränga kommunernas ekonomi allt för mycket. Torbjörn uppfattar bakgrunden till blandmodellen att politikerna inte vågade se sanningen i vitögat samt en rädsla från staten att kommunerna skulle komma med krav om ersättningar och kompensation, när det blev uppenbart hur dåliga finanserna var i kommunsektorn. Men han anser att blandmodellen var ett sätt att skjuta problemet framför sig. Anledningen till att blandmodellen föddes berodde på att det hade varit väldigt stora slag i pensionsberäkningarna, tror Kajsa och en del av bakgrunden var att om balanskravet skulle utgå ifrån resultaträkningen behövdes också en stabil resultaträkning.

5.2.6 Blandmodellen - Rättvisande bild?

Det finns en stor enighet hos våra respondenter att redovisning enligt blandmodellen inte ger en rättvisande bild. För att få en rättvisande bild måste förpliktelse tas med, det är inte precis några småbelopp det handlar om anser Torbjörn. ”A true and fair view” bygger på att det som redovisas är fakta som är verifierbara, objektiva och tillförlitliga (Artsberg, 2005). Ola anser bestämt att blandmodellen inte ger en rättvisande bild. Från första gången förslaget kom upp har han varit motståndare till blandmodellen. Men han tycker ändå att lagar ska följas och beslut tagna av Sveriges riksdag ska respekteras, vilket han inte tycker att alla kommuner har gjort. Pierre tycker att det är uppenbart vilka som bryter mot blandmodellen, det har accepterats men det är inte lämpligt. Ulrika påpekar att kommunerna faktiskt följer lagen men det resulterar i att det inte ger en rättvisande bild av ställningen, men är ändå god redovisningssed. Kajsa tycker att som redovisare kan hon inte se att det ger en rättvisande bild om inte alla åtaganden tas med. Men hon tycker inte att kommunerna mörkar eftersom ansvarsförbindelsen tydligt redovisas i balansräkningen inom linjen och är välkommenterad. KEF som Ola representerar har skrivit till SKL som i sin tur vidarebefordrade till finansdepartementet ett önskemål om att ta bort blandmodellen. Finansdepartementet har nu tillsatt en utredning i ärendet. Pierre påpekar att i lagens förarbeten betraktades blandmodellen som en övergångsperiod vilket även SOU (2001:76) anger. Blandmodellen och fullkostnadsmodellen kommer att bli kostnadsneutrala, vilket enligt beräkningar kan hända om cirka två till tre år.

5.2.7 Fullfondering

Trots att KRL anger att redovisning ska ske enligt blandmodellen så finns det en del kommuner som väljer fullfonderingsmodellen. Detta innebär att hela pensionsskulden inkluderas i balansräkningen. Pierre menar att kommunerna som gör extra avsättningar eller väljer att redovisa hela ansvarsförbindelsen gör på sätt och vis något bra men det är viktigt att komma ihåg att lagar alltid ska följas. Han tycker att det är viktigt för jämförelsen med andra kommuner. Pierre tycker att det finns andra sätt. Han föreslår till exempel att kommunerna

kan spara sitt överskott varje år, vilket är fullt möjligt inom ramen för regelverket. Kommunerna kan avsätta överskott till en kapitalförvaltare för att på så sätt låsa upp pengarna. Han tycker vidare att grundidén med lagen faller när vissa bryter mot den och då förloras också jämförbarheten.

5.2.8 Fullfondering - Rättvisande bild?

Anledningen till att vissa kommuner använder sig av fullfonderingsmodellen tror både Torbjörn och Ulrika beror på den ekonomiska situationen i kommunen. Men Ulrika menar också att det är en fråga om hur de ser på lagen. Om kommuner som är kunder hos Ernst & Young använder sig av fullfonderingsmodellen så noteras detta i årsredovisningen och årsberättelsen att det strider mot lagen men att de tycker att det ger en mer rättvisande bild. Det är viktigt att upplysa om det för jämförbarhetens skull. Kajsa tror också att de kommuner som använder sig av fullfonderingsmodellen troligen gör det för att de tycker att det ger en mer rättvisande bild. Även om inte kommunerna redovisar efter fullfonderingsmodellen väljer de flesta att redovisa soliditeten både med och utan ansvarsförbindelserna. Ulrika tror att med tiden kommer det att bli fullfondering som tar över eftersom det är så alla andra verksamheter gör med sina åtaganden och att det dessutom kommer att vara fördelaktigare. Torbjörn gissar att i takt med utbetalningarna kommer det att bli mer aktuellt med fullfondering. Han tror att kostnaderna troligen kommer att bli kostnadsneutrala för att väga över till fullfonderingens fördel. Han har dessutom uttryckt sin åsikt om blandmodellen i tidskriften Kommunal Ekonomi (Nr. 6, 2009);

...”man har valt att försöka manipulera spegeln, och likt speglarna i ‘lustiga huset’, förvränga den bild av verkligheten som spegeln, dvs. redovisningen ger”.

5.3 Soliditet

5.3.1 Definition

En ökande soliditet visar att en större andel av tillgångarna finansieras med eget kapital, i kommunens fall rör det sig om skatter och avgifter (Fundahn & Holmgren, 1992: Brorström et al., 2005). Om kommunerna istället finansierar med hjälp av lånade medel ökar kostnadsräntorna och soliditeten minskar, vilket i sin tur kan innebära höjda skatter och avgifter enligt Fundahn och Holmgren (1992). Kommunerna har dock inte något krav på sig att förränta kapitalet som i den privata sektorn utan deras uppgift är att invånarna får den service de har rätt till (ibid.).

5.3.2 Soliditet – ett viktigt mått

Pierre, Torbjörn och Ola betraktar soliditeten som ett viktigt finansiellt mått. Torbjörn föreslår till och med att det skulle vara bättre med ett soliditetskrav än ett balanskrav för kommunerna. Men för att ett soliditetsmått ska ha något värde måste hela pensionsförpliktelsen redovisas anser Torbjörn. Ulrika menar att eftersom kommunerna inte drivs i vinstsyfte är inte soliditeten heller ett så viktigt mått. Hon tycker det är viktigare att kommunerna inte behöver ta av det egna kapitalet för den löpande verksamheten. Ola betonar att soliditetsmättet är viktigt men det har också betydelse hur det används. Precis som balanskravet ska det användas på rätt sätt. Kajsa tycker det är svårt att värdera hur viktigt detta mått är. Hon tror att kommunerna främst använder soliditetsmättet för att jämföra den egna utvecklingen, snarare än att jämföra med andra kommuner. Kajsa tycker att det är mer ett företagsmått mot balansräkningen. Om soliditeten jämförs mellan kommunerna visar det stora variationer men enligt Brorström et al. (1999) är det inte det viktigaste att jämföra sig med andra kommuner utan att styra utvecklingen i den egna kommunen.

5.3.3 Soliditetsnivå

Redovisat resultat påverkas av soliditetsutvecklingen och en viktig fråga är då vilken nivå soliditeten bör ligga på (Brorström et al., 1999)? Torbjörn tycker att det viktigaste för kommunerna inte är ett högt soliditetsmått utan snarare att undvika den negativa soliditeten. Det är bättre att satsa på medborgarna i kommunen än att samla på sig ett eget kapital som visar upp ett högt soliditetsmått. Däremot skuldsätts kommande generationer om soliditeten är negativ. Torbjörn har åsikten att det strider mot god ekonomisk hushållning och den gyllene regeln, som de redan på Jesu tid förstod värdet av ”...*man ska handla så mot andra som man skulle velat att andra handlade mot en själv...*”, Matteus 7:12 och Lukas 6.31. En kommun med svag soliditet har ändå möjlighet att påverka sina intäkter säger Pierre och har därmed en långsiktig styrka jämfört med ett företag.

5.3.4 Soliditet - rättvisande eller ej?

När kommunerna följer lagen (KRL 1997:614) och redovisar enligt blandmodellen visar de upp en missvisande soliditet (KPA, 2005) eftersom alla pensionsskulden inte finns med vid beräkningen av soliditeten. Redovisning enligt bokföringsmässiga grunder innebär att intäkter och kostnader periodiseras så att förbrukningen under en period kan identifieras (Brorström & Falkman, 2001) och därför ska utgifter som inte är förbrukade redovisas som en tillgång och intäkter som inte är presterade redovisas som en skuld. Att redovisa är att mäta (Brorström, 1997), det är en teknik som ska leda fram till ”att en sann och objektiv bild av verkligheten framkommer och förmedlas” (Brorström, 1997 s. 5). Rättvisande bild riktar sig till upprättaren och innebär i första hand att redovisningsskyldiga skall följa lagar och rekommendationer. Pierre, Ulrika och Kajsa menar att de flesta kommunerna redovisar soliditet både enligt blandmodellen och enligt fullfonderingsmodellen, oavsett vilken modell de har använt. Ulrika tycker att om bara kommunerna redogör för hur soliditetsmålet är beräknat så är det fortfarande möjligt att jämföra mellan kommunerna. Kajsa tycker att de flesta kommunerna upplyser på ett bra sätt om hur de gör sin beräkning eller vilken modell de har använt sig av, men tycker också att det blir konstigt om inte ansvarsförbindelserna räknas in. Att redovisa soliditeten efter balansräkningen är inte seriöst tycker Ola som menar att det är bara intressant att analysera den verkliga soliditeten.

5.3.5 Analys av kommunernas soliditet från årsredovisningarna

Vid insamling av kommunernas soliditetsmätt fick vi fram en lista på landets 290 kommuner med ett differens på soliditeten enligt blandmodellen mellan -14,2 % och 84,5 % och enligt fullfonderingsmodellen mellan -104,2 % och 60 %. Kommunerna ska redovisa enligt blandmodellen som det anges i lagen (KRL 1997:614), vilket innebär att den pensionsförpliktelse som är intjänad före 1998 ska redovisas som en ansvarsförbindelse inom linjen. Detta innebär att den finns med i balansräkningens redovisning men räknas inte in bland skulder/avsättningar. Bland de 290 kommunerna är det endast nio som redovisar enligt fullfonderingsmodellen. De har valt att ta med hela pensionsskulden i balansräkningen och ger därför redovisningsmottagaren en rättvisande bild av ekonomin. Övriga redovisar enligt blandmodellen med ett okänt antal som successivt gör avsättningar till pensioner.

Efter granskning av årsredovisningarna för 2008 kan vi dels konstatera att långt ifrån alla kommuner väljer att redovisa den soliditet som speglar verkligheten. Av alla kommunerna var det 189 kommuner som redovisade båda soliditetsmåten. 101 kommuner väljer alltså att inte redovisa sin verkliga soliditet. Den genomsnittliga soliditeten har under den period som blandmodellen tillämpats försämrats både med redovisning enligt blandmodellen och enligt fullfonderingsmodellen. Det visar på att kommunernas skatte- och avgiftsnivå inte är tillräcklig, de är inte självförsörjande. Kommunerna har ökat sin skuldsättning markant.

6. Slutsats

I detta avslutande kapitel presenteras våra slutsatser baserade på analysen. Vi hoppas att kunna förmedla en klarare bild över kommunernas redovisning av pensioner och soliditet.

6.1 Slutsatser och reflektioner

Vi kommer i detta kapitel att besvara vår studies problemformulering och syfte;

Ger blandmodellen en rättvisande bild av kommunernas redovisning?

Syftet med studien är att genom soliditetsmättet beskriva och analysera vilken bild blandmodellen ger av kommunernas redovisning av pensioner.

6.1.1 Ger blandmodellen en rättvisande bild av kommunernas redovisning?

Blandmodellen följer lagen om kommunal redovisning, vilket innebär att alla kommuner skall redovisa enligt denna modell, men detta innebär att man får olika soliditetsmått beroende på hur man väljer att redovisa. Räknar man med skulden får man ett lågt soliditetsmått och tar man inte med den får man givetvis ett högre mått. Soliditetsmått som är beräknade enligt blandmodellen ger ingen rättvisande bild eftersom pensionsskulden inte är medräknad. Om kommunen väljer att redovisa sin soliditet enligt blandmodellen eller fullfonderingsmodellen är ett ställningstagande för varje kommun. Att inte redovisa skulden i balansräkningen innebär att det inte finns några specifika pengar avsatta till pensionsutbetalningarna.

Eftersom lagen inte är straffreglerad medför avvikelser från den, inte några sanktioner. När balanskravet infördes var alla kommuner tvungna att budgetera så att intäkterna täckte kostnaderna och för att undvika underskott i kommunerna infördes blandmodellen. Det innebar att pensionsförpliktelserna intjänade fram till 1998 lyftes ut ur balansräkningen och redovisades som en ansvarsförbindelse. På så vis kunde kommunerna åter redovisa ett positivt resultat eftersom räntan på pensionsskulden därmed inte belastade resultaträkningen (RIPS-07). Visserligen finns förpliktelserna med som en post inom linjen i form av en not men de finns inte med i redovisningen som utgör grunden för beräkningar av nyckeltal som soliditet. Eftersom inte samtliga pensionsskulder redovisas ger blandmodellen en förskönad bild av verkligheten.

Tanken om att varje generation skall bära sina egna kostnader brister då skattebetalarna inte bara bekostar dagens kommunanställdas pensioner utan även de som redan är pensionärer. Detta kan tyckas vara fel men ändå helt enligt lagen. De diagram som återfinns i empirin visar på ett överskådligt sätt hur stor skillnad det gör att redovisa enligt blandmodellen respektive fullfonderingsmodellen. Balanskravets införande var ett försök att sätta press på kommunerna

att inte redovisa negativa resultat, genom ett krav på en budget med positivt resultat. Att inte redovisa skulden i balansräkningen innebär att det inte finns några specifika pengar avsatta till pensionsutbetalningarna. Blandmodellen är i balanskravets fotspår en praktisk lösning för att hantera pensionerna i kommunerna för att inte anstränga ekonomi allt för mycket.

6.1.2 Egna reflektioner

Vi kan konstatera att utvecklingen av soliditetsmättet har försämrats sedan blandmodellen infördes 1998. Det är anmärkningsvärt att den genomsnittliga soliditeten enligt fullfonderingsmodellen, har sjunkit från 18 % till 1 % under denna tioårsperiod. Det blir en förvirrad situation att blandmodellen följer god redovisningssed, lagen följs, men därigenom inte ger en rättvisande bild. Skulden finns där oavsett hur de väljer att redovisa. Följer de lagen så skall skulden inte tas upp och därmed belasta både denna och kommande generationer. En del kommuner väljer att göra avsteg från lagen och lyfta in hela skulden i balansräkningen vilket då medför att de bryter mot lagen.

Vi anser att med redovisning enligt blandmodellen har god redovisningssed, ”att en sann och objektiv bild av verkligheten framkommer och förmedlas” (Brorström, 1997 s. 5), övergivits på samtliga punkter, trots att det är redovisning enligt lagen; Försiktigheten med värdering av tillgångar och skulder, periodiseringen och matchning av kostnader, kongruensprincipen där redovisning av förändringar i tillgångar och skulder sker via resultaträkningen samt öppenheten som ska skapa tilltro till kommunen och dess ekonomi.

Ekonomi kommer med blandmodellen att successivt urholkas. Tidigare forskning visar på att denna urholkning av ekonomi har pågått under årtionden, men politikerna har valt att flytta kostnaderna framför sig, genom att göra en ”strutsfilosofisk” lösning med att införa blandmodellen. Redovisningsmodellen har dock identifierat ett problem, det vill säga att landets kommuner har levt över sina tillgångar och därmed brutit mot den `gyllene regeln`.

Genom att granska kommunernas årsredovisningar har vi fått möjlighet att se hur många kommuner som väljer att redovisa med eller utan pensionsskuld. Det visar att endast nio kommuner redovisar inklusive pensionsskulden vilket enligt vår åsikt ger den rättvisande bilden. De flesta av kommunerna väljer alltså att redovisa en förskönad bild av verkligheten det vill säga att de redovisar utan att ta med pensionsskulden.

Vi kan härmed koppla ihop den kvantitativa delen med den kvalitativa genom att komma fram till samma slutsats. Införandet av blandmodellen visar ingen rättvisande bild av verkligheten. Hur än kommunerna väljer att redovisa har de skulden med sig, Nuvarande skattebetalare kommer att få betala för den. Blandmodellens införande ger soliditetsmättet en felaktig bild av hur verkligheten ser ut och man kan då fråga sig hur viktigt soliditetsmättet är? Den ekonomiska bilden av kommunen ger ett intryck av att de inte har några problem med betalningar i framtiden. Invånare kan därför invaggas i en falsk trygghet om att verksamhet i kommunerna inte kommer att drabbas. Som analysen ovan visar innebär redovisningen enligt blandmodellen att en förskönad bild av verkligheten målas upp.

Vår bestämda åsikt är att avskaffa redovisning enligt blandmodellen för att göra den ekonomiska situationen explicit. Balanskravet kan däremot vara en fortsatt bra lösning som borde vara kvar men med ett högre krav än endast ett positivt resultat. Varje kommun skulle kunna utgå från de ansvarsförbindelser de har och upprätta budget med ett mål om vinst med en viss procent, som direkt fonderas till kommande pensioner. Vi tror att om blandmodellen avskaffades och hela pensionskulden redovisades i balansräkningen, skulle kommunernas ekonomiska situation synliggöras samt generera till diskussioner om alternativa lösningar. En bidragande effekt vid avskaffandet skulle ha till följd att de missvisande soliditetsmåten skulle elimineras.

”.....det som göms i snö, kommer upp i tö....”

Robert Broberg 1967

6.2 Uppsatsens bidrag

Vårt bidrag till forskningen är att;

- Förstärkt uppfattningen att blandmodellen inte ger en rättvisande bild.
- Blandmodellen påverkar soliditeten på ett missvisande sätt.
- Genererat tankar om ett avskaffande av blandmodellen.

6.3 Förslag till framtida forskning

Efter att ha analyserat de resultat som har tagits fram i studien har vi uppmärksammat att det finns flera aspekter inom området som är intresseväckande för fortsatt forskning. Ett förslag är att analysera hur en kommuns ekonomi skulle kunna förbättras om de bestämde sig för att redovisa enligt fullkostnadsmodellen, med andra ord förkasta blandmodellen. Dessutom skulle en undersökning av kommuninvånarnas kunskaper och åsikter om pensionskulden också vara en intressant aspekt att undersöka.

7. Källförteckning

Alexandersson, M., Boberg, I., Malmström, E. & Runesson, U. (1998). *Den kvalitativa studiens logik*. Göteborgs Universitet nr. 16

Alvesson, M & Sköldberg, K. (2008) *Tolkning och reflektion, vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, (2:a uppl.). Studentlitteratur, Lund

Artsberg, K. (2005) *Redovisningsteori – policy och praxis*, (2:a uppl.). Liber Ekonomi, Malmö

Arvidsson, B.-A. & Falkman, P. (2003) *Externredovisning och balanskravet*, Nedladdad mars 15, 2010, från FAR Komplet. Webbsida:
<http://www.farsrskomplett.se.ezproxy.bib.hh.se/folng-customer/document.do#top>

BFL, *Bokföringslag (1999:1078)* nedladdad januari 20, 2010, från
<http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19991078.HTM>

BFN, Bokföringsnämnden, (2010). *Redovisningsrådets rekommendationer RR 1 - RR 29 och tillhörande URA 1 - URA 41, RR 16*. Nedladdad november 14, 2009, från Redovisningsrådet. Webbsida: <http://www.bfn.se/redovisning/RADET/radet.aspx>

BFN, Bokföringsnämnden, (2010). *Årsredovisningslag, ÅRL (1995:1554)*. Nedladdad november 3, 2009, från BFN. Webbsida: <http://www.bfn.se/redovisning/rek/arkiv/bfn-r8.aspx>

Brorström, B. (1997). *För den goda redovisningen*. Studentlitteratur, Lund

Brorström, B. Eriksson, O. & Haglund, A. (2008). *Kommunal redovisningslag – beskrivning och tolkning*, (5:e uppl.). Studentlitteratur, Lund

Brorström, B. & Falkman, P. (2001). *Kommunal redovisning – teoriutveckling*. Grafikerna Livréna AB, Kungälv

Brorström, B. Haglund, A. & Solli, R. (1999) *Förvaltningsekonomi*, (Uppl. 1). Studentlitteratur, Lund

Brorström, B. Haglund, A. & Solli, R. (2005) *Förvaltningsekonomi*, (Uppl. 2) Studentlitteratur, Lund

Brunner, J., K. (1996). Transition from a pay-as-you-go to a fully funded pension system: The case of differing individuals and intragenerational fairness, *Journal of Public Economics*, 60, 131-146.

Christiaens, J. & Reyniers, B. (2009). *Impact of IPSAS on Reforming Governmental Financial Information Systems: A Comparative Study*, (Working Paper). Opublicerad rapport, Ghent University

Cowan, T. K. (1965, oktober). Are Truth and Fairness Generally Acceptable? *The Accounting Review*, 40 (4), 788-794. Hämtad februari 27, 2010, från <http://www.jstor.org/stable/242778>

Ekonomi info, Nyckeln till kompetens (2010). *Soliditet*. Nedladdad januari 23, 2010, från Ekonomi info. Webb sida: http://www.ekonomi-info.nu/soliditet_3309.asp

Falkman, P. (2000). *Redovisningens teoretiska dilemma*. Nedladdad maj 17, 2010, från Balans. Webb sida: http://www.farsrskomplett.se.ezproxy.bib.hh.se/folng-customer/document.do?searchHit=1&idPath=RTN65539@@RTN65542@@RTN75232@@RTN75392@@RTN75402@@N68869@@N69165&searchResultId=1792637457_1274303850541#N69165

Falkman, P. (2005). *Avsättningar i kommuner och landsting*. Nedladdad januari 12, 2010, från Balans. Webb sida: <http://www.farsrskomplett.se.ezproxy.bib.hh.se/folng-customer/document.do?idPath=>

Falkman, P. & Orrbeck, K. (2001). *Den offentliga sektorns redovisning*. Studentlitteratur, Lund.

Falkman, P. & Tagesson, T. (2008). Accrual accounting does not necessarily mean accrual accounting: Factors that counteract compliance with accounting standards in Swedish municipal accounting, *Scandinavian Journal o Management*, 24, 271-283.

FAR SRS Förlag, (2009). *Samlingsvolymen 2009*. Stockholm: FAR SRS Förlag.

Finansdepartementet (1996). DS 1996:30 Kommunal redovisning. Fritze förlag, Stockholm.

Fundahn, B. & Holmgren, H. (1992). *Budgetering, planering och redovisning – för kommuner och landsting*. Studentlitteratur, Lund

Jacobsen, D. I. (2002). *Vad, hur och varför? Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*, Lund, Studentlitteratur

Jennergren, P., (2000). *Kommunsektorns pensionsskuld och pensionsförvaltning efter införandet av balanskrav och blandad redovisningsmodell*. (Opublicerad rapport) SSE/EFI Working Paper Series in Business Administration No. 2000:1 February 2000

Lundén, B. (2010). *Ekonomiskt lexikon*. Nedladdad april 15, 2010, från Björn Lundén Information. Webb sida: <http://www.blinfo.se/GetEobEntries.do?index=A>

KPA Pension, (2010). *Pensionskulden i kommuner och landsting, Rapport från KPA Pension – november 2005*. Nedladdad oktober 15, 2009, från KPA Pension. Webb sida: http://www.kpa.se/upload/Dokument/Pdf/Rapport/KPA_Pensionsrapport.pdf

Knutsson, H., Mattisson, O., Ramberg, U. & Tagesson, T. (2006). *God kommunal hushållning – måste man arbeta för*. Studentlitteratur, Lund

Kronofogden, (2010). *ABC/Ordförklaringar*. Nedladdad februari 9, 2010, från Kronofogden. Webbsida:

<http://www.skatteverket.se/vanligafragor/abcordforklaringar.4.14db52b102ed4e5fe380004297.html#F>

Kylén, J.-A. (2004). *Att få svar - Intervju, enkät, observation*, Bonnier utbildning, Stockholm

Marton, J., Falkman, P. Lumsden, M., Pettersson, A.-K. & Rimmel, G. (2008). *IFRS I teori och praktik*, Bonnier Utbildning, Stockholm

Matteus 7:12 & Lukas 6:31, (ca 30 e. Kr.) *Nya Testamentet*, hämtad januari 20, 2010 från <http://www.ne.se/lang/gyllene-regeln>

Patel, R., Tebelius, U. (Red.) Holmberg, C. & Bergeling, A.-S. (1987). *Grundbok i forskningsmetodik, Kvalitativt och kvantitativt (Teori, Forskning, Praktik)* Studentlitteratur, Lund

PRI, Pensionstjänst AB (2010). *Pensionsskuldens tre delar*. Nedladdad mars 11, 2010, från PRI Pensionstjänst. Webbsida: <http://www.pri.se/sv/OM-FPGPRI-SYSTEMET/Pensionsskuld/Pensionsskuldens-tre-delar/>

Regeringskansliet (2010). *God ekonomisk hushållning i kommuner och landsting, SOU 2001:76*. Nedladdad mars 10, 2010, från Regeringskansliet. Webbsida: <http://www.sweden.gov.se/content/1/c4/16/86/13cc8d23.pdf>

Regeringskansliets rättsdatabas (1997). *Lag (1997:614) om Kommunal Redovisning*. Nedladdad november 23, 2009, från Notisum AB. Webbsida: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19970614.htm>

Rådet för Kommunal Redovisning, RKR, (2000). *Förutsättningar för kommunal redovisning och finansiell bedömning – En idéskrift om innebörden och konsekvensen av kommunal särart*. Nedladdad februari 16, 2010, från RKR. Webbsida: <http://www.rkr.se/download.asp?27>

Rådet för Kommunal Redovisning, RKR, (2009). *Rekommendation 8.2 Sammanställd redovisning*. Nedladdad januari 15, 2010, från RKR. Webbsida: <http://www.rkr.se/publikationer.asp?Id=1&sid=1>

Sayan, S. & Kiraci, A. (2001) Parametric pension reform with higher retirement ages: A computational investigation of alternatives for a pay-as-you-go-based system *Journal of Economic Dynamics & Control* 25, 951-966.

Selén, J. & Ståhlberg, A.-C. (2007). Why Sweden's pension reform was able to be successfully implemented. *European Journal of political Economy*, 23.

Siverbo, S. (1999). *Kommuner och ekonomisk kris – En studie av kommuner som sökt extra finansiellt stöd av staten*. Grafikerna Livréna AB, Kungälv

Smith, D. (2006) *Redovisningens språk*, (3:e uppl.). Studentlitteratur, Danmark

Spencer, B. F. (2005). Social Security Reform: The Experience of Sweden, Germany, and Ireland, and the Implications for the United States, *Employee Benefit Plan Review*, 60(1), 7

Statens Pensionsverk, SPV (2010). *Pensionsskuld, Arbetsgivarens pensionsåtagande*.

Nedladdad mars 11, 2010 från SPV. Webbsida:

<http://www.spv.se/Bolag/Pensionsekonomi/Pensionsskuld.htm>

Statistiska Centralbyrån, SCB (2010). *Offentlig ekonomi*. Nedladdad maj 11, 2010, från SCB.

Webbsida: <http://www.ssd.scb.se/databaser/makro/start.asp>

Sveriges Kommuner och Landsting, SKL (2005). *Olika sätt att hantera tillgångar för*

pensionsförpliktelser för kommuner och landsting. Nedladdad maj 10, 2010, från SKL. Webbsida:

<http://www.skl.se/web/Sok.aspx?query=2005%3a96>

Sveriges kommuner och landsting, SKL, (2007). *Riktlinjer för beräkning av pensionsskuld*

RIPS 07. Nedladdad oktober 11, 2009, från SKL. Webbsida:

http://brs.skl.se/brsbibl/kata_documents/doc39162_1.pdf

Sveriges Riksdag, (2010). *Motion 2009/10:Fi213 Balanskravet för landets kommuner*.

Nedladdad januari 15, 2010, från Sveriges Riksdag. Webbsida:

http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=410&doktyp=mot&rm=2009/10&bet=Fi213&dok_id=GX02Fi213

Sveriges Riksdag, (2010). *Proposition 1996/97:52 Den kommunala redovisningen*.

Nedladdad november 25, 2009, från Sveriges Riksdag. Webbsida:

http://riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=37&dok_id=GK0352

Sveriges Riksdag, (2010) *Svensk författningssamling (SFS) Kommunallag (1991:900)*.

Nedladdad januari 15, 2010, från Sveriges Riksdag. Webbsida:

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1991:900>

Tagesson, T. (2007). Does legislation or form of association influence the harmonization of accounting? A study of accounting in the Swedish water and sewage sector, *Utilities Policy*, 15, 248-260.

Tagesson, T. (2009). Spegel, spegel på väggen där [Elektronisk version]. *Kommunal Ekonomi*, (6), 30.

Bilaga 1: Definitioner av uppsatsens begrepp

Pensionseskuld

Pensionseskulden ska enligt PRI Pensionstjänst (2010) spegla arbetsgivarens pensionsåtaganden på ett realistiskt sätt. Skulden uppstår när arbetsgivaren utfäster löften om framtida pension till den anställda. Värdet av pensionen omräknas till ett nuvärde, som speglar beloppet som senare ska utbetalas.

Avsättningar

En avsättning är en skuld som är osäker med avseende på belopp och/eller förfallotidpunkt (Falkman, 2005).

Förpliktelser

En skyldighet att betala eller utföra något till någon som beslutas i ett avtal (Kronofogden, 2010).

Ansvarsförbindelser

Det som skiljer ansvarsförbindelse i definition jämfört med avsättning är graden av osäkerhet i bedömning av belopp och tidpunkt för utbetalning (Falkman, 2005).

Blandmodellen

Modellen innebär att pensioner som är intjänade fram till 1998 ska redovisas som en ansvarsförbindelse och pensionseskulder intjänade efter 1998 ska redovisas som en avsättning i balansräkningen (SKL, 2005). Blandmodellen är en kombination av fullfonderingsmodellen och fördelningsmodellen.

Fullfonderingsmodellen

Redovisning enligt fullfonderingsmodellen innebär att hela pensionsåtagandet redovisas som en avsättning i balansräkningen (RKR 8:2).

Fördelningsmodellen

Intjänade pensioner redovisas som en ansvarsförbindelse och hamnar därmed utanför balansräkningen. Resultaträkningen påverkas först vid utbetalningen (SOU, 2001:76).

Balanskravet

I stort innebär balanskravet att intäkterna ska täcka kostnaderna i resultaträkningen (KL 8 kap. 4 § 3 st.), vilket gör att varje generation tar ansvar för sina egna kostnader.

God ekonomisk hushållning

Att kommunerna ska leva upp till balanskravet är ett minimikrav. De ska även utföra god ekonomisk hushållning vilket innebär att man inte bara ska leva för dagen utan även tänka framåt (Brorström, Haglund & Solli, 1999).

Soliditet

Ett finansiellt mått som visar på förhållandet mellan eget kapital och totalt kapital (Brorström, Haglund & Solli, 2005).

God redovisningssed

Riktat sig till upprättaren och innebär i första hand att redovisningsskyldiga skall följa lagar och rekommendationer (FAR SRS, 2008).

Rättvisande bild

Innebär att resultat och balansräkning tillsammans med noterna ger en helhetsbild, för den som redovisningen riktas till, av kommunens ekonomi (FAR SRS, 2008).

Bilaga 2: Frågeformulär

Kommunal redovisning av pensioner.

Lagen:

1. Vilka var de huvudsakliga motiven till att stifta lagen?
2. Hur tror du att kommunerna påverkats av redovisningslagen?
3. Vad tycker du är den största förändringen med införandet av lagen?
4. Lagen är inte straffreglerad, vad tycker du om det?

Balanskravet, Blandmodellen:

5. Vad ligger bakom balanskravet? Blandmodellen?
6. Anser du att balanskravet är viktigt?
7. Anser du att blandmodellen ger en rättvisande bild av kommunernas ekonomi?
8. Vad tror du det är som styr kommunernas val mellan fullfonderingsmodellen och fördelningsmodellen?
9. Finns det någon plan för hur länge blandmodellen ska finnas kvar?

Soliditeten:

10. Soliditeten blir olika huruvida man tar med pensionsskulden eller inte, vad tycker du om detta?
11. Anser du att soliditeten är ett viktigt mått?
12. Är det viktigt för kommunerna att visa en bra soliditet?

Övrigt:

13. Tror du att kommunalskatten behöver höjas när utbetalningar av pensionerna ökar?
14. Tror du att avsättningarna till pensionerna kommer att påverka annan kommunal verksamhet? I så fall vilken /vilka?
15. Hur omfattande är granskningen av kommunernas redovisning?
16. Hur påverkar granskningen redovisningen?
17. Hur allvarlig tror du att pensionsskulden är för kommunerna med tanke på annan verksamhet?
18. Finns det öronmärkta pengar till pensionerna?
19. När tror du pensionsutbetalningarna kommer att vara som störst?

Bilaga 3: Respondenter

- Pierre Donatella, KFi (Kommunforskning i Västsverige), med en utbildning på Förvaltningshögskolan i Göteborg. Personlig intervju i Göteborg 29 mars 2010.
- Torbjörn Tagesson, RKR (Rådet för Kommunal Redovisning), Docent Lunds Universitet och Högskolan Halmstad. Personlig intervju 29 mars 2010.
- Ulrika Berling, Auktoriserad revisor på Ernst & Young med inriktning på offentlig sektor, Handelshögskolan i Göteborg, Civilekonom. Intervjun gjordes via telefon 30 mars 2010.
- Kajsa Jansson, SKL (Sveriges Kommuner och Landsting), sektorn för ekonomisk analys, civilekonom. Intervjun gjordes via telefon 30 mars 2010.
- Ola Eriksson, Kanslichef på KEF (Föreningen för Sveriges Kommunala ekonomer), kommunalrevision, ekonomisekreterare, Kommundata, RKR. Civilekonom. Intervjun gjordes via telefon 30 mars 2010.

Bilaga 4: Webbadresser till kommunerna

- <http://www.ale.se/webb/aktuellt.nsf/doc/20BDDDB860CD07D06C12575B40061BA11>
- <http://www.alingsas.se/start.htm>
- http://www.alvesta.se/System/FileArchive/2/File_892.pdf
- http://www.aneby.se/aneby/om_kommunen/aarsredovisning
- http://www.arboga.se/upload/10573/Årsredovisning%202008_LowRes.pdf
- http://www.arjeplog.se/images/stories/pdf/ekonomi/rsredovisning_2008.pdf
- <http://www.arvidsjaur.se/Documents/Ekonomiska%20redovisningar/%c3%a5rsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.arvika.se/download/18.394659b511f7f653d1d800019058/arsredovisning.pdf>
- <http://www.askersund.se/download/18.66f90d49120be6f3a0180002767/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- http://www.alvesta.se/System/FileArchive/2/File_892.pdf
- http://www.bengtstors.se/download/48089/arsredovisning_2008.pdf
- <http://www.berg.se/images/file/kommunen/ekonomi/%C3%85rsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.bjurholm.se/default.aspx?di=2625&ptdi=0>
- <http://www2.bjuv.se/upload/Kommunen/Ekonomi/Årsredovisning%202008.pdf>
- [https://portal.boden.se/db/web/filelib.nsf/0/990449A52D33B3B9C125759B0047AB27/\\$FILE/Bodens%20Årsredovisning%202008.pdf](https://portal.boden.se/db/web/filelib.nsf/0/990449A52D33B3B9C125759B0047AB27/$FILE/Bodens%20Årsredovisning%202008.pdf)
- http://www.bollebygd.se/download/18.2196e39b123728ebba28000453/bollebygds_arsredovisning_2008.pdf
- [http://www.bollnas.se/Webred%5Cwbobjekt.nsf/attachments/Bollnas_2008_webb.pdf/\\$FILE/Bollnas_2008_webb.pdf](http://www.bollnas.se/Webred%5Cwbobjekt.nsf/attachments/Bollnas_2008_webb.pdf/$FILE/Bollnas_2008_webb.pdf)
- <http://www.borgholm.se/index.php?id=373&placid=85&template=0&parent=81&hasbeensearch=true>
- <http://www.borlange.se/Dokument/Övriga%20dokument/Politik%20&%20ekonomi/Ekonomi/Årsredovisningar/Borlänge%20kommun/Årsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.boras.se/download/18.3151f1d01215e344bad80007217/%C3%85rsredovisning+2008+webb.pdf>
- <http://www.botkyrka.se/index.php?dispatchTo=Renderer&action=download&file=82282>
- <http://www.boxholm.se/download/18.548e62af1215e34a2498000176/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.bromolla.se/Global/Kommun%20och%20politik/Dokument/%c3%85rsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.bracke.se/download/18.640e617a123f0a77f2e800015705/ARSREDOVISNING+2008.pdf>
- http://www.burlov.se/upload/doc/fakta/arsredovisning_2008.pdf
- http://www.bastad.se/upload/10139/B%C3%A5stad_2008_0417.pdf
- <http://www.dalsed.se/download/51466/arsredovisningdalsedskommun2008.pdf>
- <http://www.danderyd.se/upload/om%20kommunen/ekonomi/redov%2008%20webb.pdf>
- <http://www.degerfors.se/download/18.5730ff6b1211af01b068000706/%C3%85rsredovisning+090417.pdf>

- <http://www.dorotea.se/kommun/dokument/kansliet/2009/arsredovisning2008.pdf>
- <http://www.eda.se/UserFiles/Archive/141/Dokument/2008.pdf>
- [http://www.ekero.se/upload/Kommun/Kallelser/Ekerö%20kommuns
årsredovisning%202008.bokmarke.pdf](http://www.ekero.se/upload/Kommun/Kallelser/Ekerö%20kommuns%20årsredovisning%202008.bokmarke.pdf)
- http://www.eksjo.se/kommunen/som_organisation/kommunens_ekonomi
- [http://www.emmaboda.se/Documents/Om%20kommunen/Ekonomi/
Årsredovisning%202008.pdf](http://www.emmaboda.se/Documents/Om%20kommunen/Ekonomi/Årsredovisning%202008.pdf)
- http://www.enkoping.se/files/pdf/ekonomi/2009/arsredovisning_web_2008.pdf
- <http://eskilstuna.se/upload/151447/Årsredovisning%202008.pdf>
- [http://www.eslov.se/download/18.38efe1211fcb266e098000478697/%C3%
85rsredovisning+2008.pdf](http://www.eslov.se/download/18.38efe1211fcb266e098000478697/%C3%85rsredovisning+2008.pdf)
- [http://www.essunga.se/Documents/Essunga/Documents/www.essunga.se/
Om%20kommunen/Ekonomi/Arsredovisning%202008.pdf](http://www.essunga.se/Documents/Essunga/Documents/www.essunga.se/Om%20kommunen/Ekonomi/Arsredovisning%202008.pdf)
- http://www.fagersta.se/ekonomi/documents/fagersta_bokslut_08_13maj-09_001.pdf
- [http://www.falkenberg.se/download/18.5b172869120aab0ea3780001433/%C3%
85rsredovisning+2008.pdf](http://www.falkenberg.se/download/18.5b172869120aab0ea3780001433/%C3%85rsredovisning+2008.pdf)
- [http://www.falkoping.se/download/18.7865cfaf121d36819ec800064113/falkoping_
arsredovisning_2008.pdf](http://www.falkoping.se/download/18.7865cfaf121d36819ec800064113/falkoping_arsredovisning_2008.pdf)
- [http://www.falun.se/www/falun/ekt.nsf/V-bild/7A1A49F79A564E45C12575D800349621/
\\$FILE/%C5rsredovisning%202008%20Acrobat7.pdf](http://www.falun.se/www/falun/ekt.nsf/V-bild/7A1A49F79A564E45C12575D800349621/$FILE/%C5rsredovisning%202008%20Acrobat7.pdf)
- [http://www.filipstad.se/download/18.2af0024d11ef48bfa1b80004876/%C3%
85RSREDOVISNING+2008.pdf](http://www.filipstad.se/download/18.2af0024d11ef48bfa1b80004876/%C3%85RSREDOVISNING+2008.pdf)
- [http://www.finspong.se/upload/ekonomi/årsredovisning/kommunen/
årsredovisning-2008.pdf](http://www.finspong.se/upload/ekonomi/årsredovisning/kommunen/årsredovisning-2008.pdf)
- [http://www.flen.se/upload/Extern/Kommunledningsförvaltningen/Ekonomi/
Årsredovisning/Årsredovisning%202008.pdf](http://www.flen.se/upload/Extern/Kommunledningsförvaltningen/Ekonomi/Årsredovisning/Årsredovisning%202008.pdf)
- [http://www.forshaga.se/download/18.725330be11efa4b0a3f800014753/%C3%
A5rsredovisning+2008.pdf](http://www.forshaga.se/download/18.725330be11efa4b0a3f800014753/%C3%A5rsredovisning+2008.pdf)
- <http://www.fargelanda.se/download/49151/fargelandaar2008ver6.pdf>
- [http://www.gagnef.se/download/18.160ac2b0125693fd3b5800040/Gagnefs+
kommun+%C3%A5rsredovisning+2008.pdf](http://www.gagnef.se/download/18.160ac2b0125693fd3b5800040/Gagnefs+kommun+%C3%A5rsredovisning+2008.pdf)
- [http://www.gislaved.se/download/18.7988252312393e5b9b380003669/19870_
Arsredovisning_GK_for_08.pdf](http://www.gislaved.se/download/18.7988252312393e5b9b380003669/19870_Arsredovisning_GK_for_08.pdf)
- [http://www.gnesta.se/download/18.22d6d3541237343f1a680002093/%C3%
85rsredovisning+2008.pdf](http://www.gnesta.se/download/18.22d6d3541237343f1a680002093/%C3%85rsredovisning+2008.pdf)
- [http://www.gnosjo.se/download/18.668541b4120cdac7adb8000419181/%C3%
85rsredovisning_2008.pdf](http://www.gnosjo.se/download/18.668541b4120cdac7adb8000419181/%C3%85rsredovisning_2008.pdf)
- <http://www.gotland.se/imcms/42895>
- [http://www.grums.se/download/18.2b3de05811be1ae369280001814492/GK_%C3%
85rsredovisning_2008.pdf](http://www.grums.se/download/18.2b3de05811be1ae369280001814492/GK_%C3%85rsredovisning_2008.pdf)
- [http://www.grastorp.se/Documents/Grastorp/Documents/Ekonomi/
Arsredovisning%202008.pdf](http://www.grastorp.se/Documents/Grastorp/Documents/Ekonomi/Arsredovisning%202008.pdf)
- [http://www.gellivare.se/upload/Kommunledning/Ekonomi/Dokument/
Årsredovisning_2008.pdf](http://www.gellivare.se/upload/Kommunledning/Ekonomi/Dokument/Årsredovisning_2008.pdf)
- http://www.gavle.se/PageFiles/997/gavle_kommuns_arsredovisning2008.pdf

- http://www.goteborg.se/wps/wcm/connect/?MOD=PDMPProxy&TYPE=personalization&ID=NONE&KEY=NONE&LIBRARY=%2FcontentRoot%2Ficm%3Aalibraries%5B19%5D&FOLDER=%2FPolitikOrganisation%2FEkonomi%2F&DOC_NAME=%2FcontentRoot%2Ficm%3Aalibraries%5B19%5D%2FPolitikOrganisation%2FEkonomi%2Farsredovisn_2008_.pdf
- http://www.gotene.se/download/18.169b5c48121ce0a6b927ffe23856/090427_arsredovisning_2008_gotene.pdf
- <http://www.habokommun.se/upload/Ekonomi/Fastställt%20bokslut%202008.pdf>
- <http://www.hagfors.se/download/18.10e3f17c1217022f2c1800087/%C3%85rsredovisningen+2008.pdf>
- http://www.hallstahammar.se/kommunen/kommunstyrelseforvaltningen/ekonomienheten/arsredovisningar/documents/arsredovisning_2008.pdf?CFID=58632777&CFTOKEN=ba9bd764ed0f2bec-C8B83B77-5056-8674-81345D9FA7EE68A6
- [http://www.halmstad.se/prod/halmstad/ekonomi/dalis2.nsf/vyFilArkiv/Arsredovisning_2008.pdf/\\$file/Arsredovisning_2008.pdf](http://www.halmstad.se/prod/halmstad/ekonomi/dalis2.nsf/vyFilArkiv/Arsredovisning_2008.pdf/$file/Arsredovisning_2008.pdf)
- http://www.hammaro.se/Externt/Dokument/Ekonomi/%c3%85rsredovisning%202008/%c3%85rsredovisning%202008_low.pdf
- http://www.haninge.se/upload/22919/Haninge%20rsredovisning%202008_low.pdf
- <http://www.heby.se/download/4309/2009-03-23%20Årsredovisning%202008%20Heby%20kommun,antagen>
- <http://www.webbkampanj.com/hedemora/2008/?page=1&mode=50&noConflict=1>
- http://www.helsingborg.se/upload/Politik%20och%20forvaltning/Forvaltningar/Kommunstyrelsens_forvaltning/hbg_arsberattelse_web_2008.pdf
- http://www.herrljunga.se/download/18.540837b1223ab6d94e80001893/herrljunga_kommun_arsredovisning2008.pdf
- http://194.16.15.97/upload/Ekonomi/%c3%85rsredovisningar/2008/%c3%85rsredovisning_2008.pdf
- <http://www.hofors.se/download/18.64a05711d51c876cc800011318/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- http://www.huddinge.se/upload/OmKommunen/Ekonomi/Arsredovisningar/Årsredovisning_2008.pdf
- <http://www.hudiksvall.se/upload/Ekonomi/Webb%20%20År%202008.pdf>
- <http://www.hultsfred.se/upload/%C3%96ppen/Dokument/Ekonomi/%C3%85rsredovisning2008.pdf>
- <http://www.hylte.se/Admin2/files/20090615101653.pdf>
- <http://www.habo.se/upload/Dokumentarkiv/Dokument/Ekonomi/Årsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.hellefors.se/kommunen/uppladdadefiler/arsredovisn2008.pdf>
- <http://www.herjedalen.se/download/18.541f7b281213fdf746c80002400/VPL+2008.pdf>
- <http://www.harnosand.se/download/18.fc92f1511fb68d5bb0800037079/2008+%C3%85rsredovisning.pdf>
- <http://www.harryda.se/download/18.393d39f211f42ac4a1f800056534/%C3%85rsredovisning+08+rev.pdf>
- <http://www.hassleholm.se/20943>
- <http://www.hoganas.se/GetFile.asp?id=2458>

- <http://www.hogsby.se/internet/forvaltning-ekonomikontoret/filer/ÅRSR2008.pdf>
- <http://www.horby.se/ovk/kommunens%20ekonomi/Documents/Bokslut%202008%20090511.pdf>
- http://www.hoor.se/Global/Ekonomi/%c3%85rsredovisning2008_Final.pdf
- <http://www.jokkmokk.se/Filer/Ekonomienheten/Årsredovisningar/Jmk%20arsredovisning%202008%20web.pdf>
- http://www.jarfalla.se/upload/Kommunen/Ekonomi/Årsredovisning_Järfälla_08.pdf
- <http://www.jonkoping.se/download/18.d0a29a6120422420e480001097/Arsredovisning+2008+c.pdf>
- <http://www.kalix.se/edcd56a4-5368-49e2-b368-ae98d87f0f0f.fodoc>
- http://www.kalmar.se/Kalmar%20kommun/Demokrati/Ekonomi/Arsredovisning_2008_webb.pdf
- http://www.karlsborg.se/upload/Kommunledning/Ekonomi/arsredovisning_2008_webb.pdf
- http://www.karlshamn.se/upload/1918/Bokslut_2008.pdf
- http://www.karlskrona.se/Global/Karlskrona%20kommun/Dokument/Om%20kommunen/Arsredovisningar/Arsredovisning_2008.pdf
- [http://www.karlstad.se/apps/symfoni/karlstad/karlstad_mm.nsf/lupGraphics/PDF%20Kdkom_ÅR_08.pdf/\\$file/PDF%20Kdkom_ÅR_08.pdf](http://www.karlstad.se/apps/symfoni/karlstad/karlstad_mm.nsf/lupGraphics/PDF%20Kdkom_ÅR_08.pdf/$file/PDF%20Kdkom_ÅR_08.pdf)
- <http://www.katrineholm.se/PageFiles/5465/%C3%85rsredovisning%202008%20ny%20-%201%C3%A4tt.pdf>
- <http://www.kil.se/Kommun-o-demokrati/Ekonomi-och-statistik/Ekonomi/Arsredovisning/>
- <http://www.kinda.se/download/18.548e62af1215e34a249800051049/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.kommun.kiruna.se/upload/2336/Årsredovisning%2008,%2015%20maj.pdf>
- <http://www.klippan.se/index.php?dispatchTo=Renderer&action=download&file=10000>
- <http://www.knivsta.se/download/Knivsta/Organisation+o+fakta/Ekonomi+o+skatter/Budget+o+finansfr%20E5gor/Bokslut/2008/2008.pdf>
- http://www.kramfors.se/filer/sidor/id2608_Årsredovisning%202008.pdf
- http://www.kristianstad.se/upload/%c3%96versta%20menyn/Organisation/dokument/Ekonomikontoret/ars_redovisning/2008/arsredovisning2008_hela.pdf
- <http://www.krokom.se/download/18.29f572c811ef3577bfb800012464/%C3%85rsredovisning+2008+hemsidan.pdf>
- <http://www.kumla.se/filearchive/medborgarservice/Uppfoljningar/Arsredovisning-for-Kumla-kommun-2008.pdf>
- <http://www.webbkampanj.com/kungsbacka1/2008/>
- <http://www.kungsor.se/upload/5670/Årsredovisning2008.pdf>
- <http://www.kungalv.se/upload/Kommunfakta/%c3%85rsredovisning/%c3%a5rsredovisning2008.pdf>
- <http://www.kavlinge.se/download/18.59a8bd6e120a7542bf1800031116/%C3%85rsredovisning+2008+webb.pdf>
- http://www.koping.se/upload/774/Årsredovisning_2008.pdf

- http://www.laholm.se/upload/kom/Ekonomi/Hela_rapport.pdf
- <http://viewer.zmags.com/publication/59452127#/59452127/10>
- <http://www.laxa.se/download/18.3636b3be123c33b299a80006120/%C3%85rsredovisning+2008+KF+utkast+1+090427.pdf>
- http://www.lekeberg.se/PageFiles/1808/%c3%85rsredovisning_2008.pdf
- http://www.leksand.se/upload/OmKommunen/Ekonomi/Leksand_arsredovisning_www.pdf
- http://www.lerum.se/upload/Politik%20&%20demokrati/Ekonomi/Lerum_%c3%a5rsred2008_lowres.pdf
- <http://www.webbkampanj.com/lidingo/2008/>
- <http://www.lidkoping.se/download/18.74d0064212046d8a1b17ffe14655/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- http://www.lillaedet.se/archive/ekonomi_bilder/L-E%20Årsredovisning%20%202008.pdf
- <http://www.lindesberg.se/upload/Lindesberg/kommunen/Kommunfakta/Årsredovisning%202008.pdf>
- http://www.linkoping.se/Global/Om%20kommunen/Ekonomi%20och%20administration/Ekonomi/%c3%85rsredovisning/2009/Arsredovisning_Linkopings_kommun.pdf
- <http://www.ljungby.se/upload/DOKUMENT/Kommunen%20o%20demokrati/Ekonomiavd/%C3%85rsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.ljusdal.se/download/18.2865463d120a75674e78000269900/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.ljusnarsberg.se/servicetjanster/ekrapportpdf/Bokslut08.pdf>
- <http://www.lomma.se/download/18.16e3039f120a38932748000124120/Arsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.ludvika.se/download/18.4e5abc5d120ac7b183180004472/siffror.pdf>
- <http://www.lulea.se/download/18.1aa75d8a12067564536800011269/Arsredovisning08+ltt.pdf>
- <http://www.lund.se/Global/F%c3%b6rvaltningar/Kommunkontoret/Staben/%c3%85rsredovisning/2008-%c3%85rsredovisning.pdf>
- <http://www.lycksele.se/upload/Dokument/ÅR%202008,%20slutlig.pdf>
- <http://www.lysekil.se/download/18.6260bf4e123a7fe67878000862/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.malmo.se/Kommun--politik/Stadens-ekonomi/pagefiles/Arsredovisning-2008.pdf#search='%C3%A5rsredovisning+2008'>
- <http://www.malung-salen.se/files/ekonomi/Arsredovisning2008.pdf>
- <http://www.mala.se/?id=6680>
- http://www.mariestad.se/filearchive/Mariestad/Om-kommunen/Ekonomi/Arsredovisning_2008.pdf
- http://www.mark.se/Global/Politik%20och%20organisation/Resurser%20och%20resultat/%c3%85rsredovisning/Mark_%c3%85R08.pdf
- <http://www.markaryd.se/m4n/?oid=166>
- <http://www.webbkampanj.com/mellerud1/2008/?page=1&mode=50&noConflict=1>
- <http://www.mjolby.se/download/18.65b8806f11f56e787a7800013469/%C3%A5rsredovisning-2008.pdf>
- <http://www.mora.se/Documents/PDF-filer/Ekonomienheten/arsredovisning-2008.pdf>

- <http://www.mullsjö.se/upload/189/Bokslut%202008%20Mullsjö%20kommun.pdf>
- http://www.munkedal.se/download/18.602650ba1244c37630d80008827/%C3%85rsredovisning+2008_komplett.pdf
- <http://www.molndal.se/>
- <http://www.monsteras.se/>
- <http://www.morbylanga.se/Documents/Kommunen/Arsredovisning-2008-webb.pdf>
- http://www.nacka.se/web/politik_organisation/ekonomi/bokslut_arsredov/arsredovisning/Documents/arsredovisning_2008/arsredovisning_2008_webb.pdf
- [http://www.nora.se/noranet/norainte.nsf/Files/files2.html/\\$file/%C3%85rsredovisning%202008.pdf](http://www.nora.se/noranet/norainte.nsf/Files/files2.html/$file/%C3%85rsredovisning%202008.pdf)
- http://www.norberg.se/attachments/276_Arsredovisning%202008.pdf
- <http://www.nordanstig.se/filearchive/Ekonomi/Arsredovisning-2008--Kf--12.pdf>
- <http://www.nordmaling.se/Sve/Filarkiv/Kommunfakta%20och%20Organisation/Ekonomi/BOKSL08.pdf>
- http://www.norrköping.se/organisation/ekonomi/arsredovisning/2008/Bokslut-2008-1_webb.pdf
- http://www.norrtälje.se/Global/7%20kommun%20politik/kommunfakta/ekonomi%20och%20kvalitet/2008/NK%c3%85R2008_web%203.pdf
- <http://www.norsjö.se/Sve/Filarkiv/Kommunfakta%20politik/%c3%85rsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.nybro.se/upload/Dokument/%C3%85rsredovisning%2020090408%20till%20KF.pdf>
- http://www.nykvarn.se/download/18.4eb9ab4d12042a8e208800047089/%C3%85rsredovisning_2008.pdf
- http://www.nyköping.se/upload/Om%20Nyköping/Arsredovisning_2008.pdf
- <http://www.nynashamn.se/filearchive/KSF/Ekonomi/Arsredovisning-2008.pdf>
- <http://www.nassjö.se/Om-kommunen/Ekonomi/AArsredovisning>
- <http://www.ockelbo.se/PageFiles/1384/%C3%85rsredovisning%202008.pdf>
- http://www.olofstrom.se/System/FileArchive/97/File_12273.pdf
- http://www.orsa.se/wk_custom/documents/%7Bc075113e-da10-4ddf-aaad-529d306d1242%7D_arsredovisning_2008.pdf
- http://www.orust.se/download/18.1bf0d10211eb1ea3caa800020981/%C3%85rsredovisning_2008.pdf
- <http://www.osby.se/web/Arsredovisning.aspx>
- http://www.oskarshamn.se/upload/KLK/Å...rsredov%202008%20090515_kompl_L.pdf
- http://www.ovanaker.se/download/18.67aa67821211503d22b8000829/%C3%85rsredovisning_2008.pdf
- http://www.oxelosund.se/fileadmin/KSK/PDF/arsredovisning_08.pdf
- <http://www.partille.se/PageFiles/2436/%c3%85rsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.perstorp.se/download/18.4a6f2c311fa8d791f480001566/arsredovisning2008.pdf>
- <http://www.pitea.se/Bokhyllan/Resultat%20och%20kvalitet/2008/Arsredovisning2008.pdf>
- <http://www.ragunda.se/download/18.56af141d1220bcc9024800090/arsredovisning08.pdf>

- <http://www.ronneby.se/PageUpload/7455/Bok2008.pdf>
- http://www.rattvik.se/UserFiles/filarkivet/1710/Ekonomi/RvK_arsredov_2008.pdf
- <http://www.sala.se/Global/1%20SALA%20KOMMUN/04%20Rapporter-redovisningar/KSF-Årsredovisning%202008-2009-05-14.pdf>
- <http://www.salem.se/Global/Ekonomi/2009/%c3%85rsredovisning%202008.pdf?epslanguage=sv>
- <http://www.sandviken.se/download/18.6565fa191215249a743800012157/Sandvikens+kommun+arsredovisning+2008.pdf>
- http://www.sigtuna.se/upload/Kommun%20&%20Politik/Ekonomi/Årsredovisning/Sigtuna_2008.pdf
- <http://www.simrishamn.se/upload/Ekonomi/%C3%85R/%C3%85rsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.skara.se/download/18.30591f2e120f3019d207ffe3207/Arsredovisning+2008HEMSIDA.pdf>
- <http://www.skelleftea.se/Kommunledningskontoret/Innehallssidor/Bifogat/%C3%85rsredovisning%202008%20Skellefte%C3%A5%20Kommunkoncern.pdf>
- http://www.skinnskatteberg.se/attachments/288_bokslut_2008.pdf
- <http://www.skurup.se/7106>
- http://www.skovde.se/upload/PolitikPaverkan/DokumentPolitik/%c3%85rsredovisning2008_webben.pdf
- <http://www1.smedjebacken.se/download/18.13ae2dd1259638d318800012690/Arsredovisning+Smedjebackens+kommun+2008.pdf>
- <http://www.solleftea.se/download/18.6349c1db120aae392548000543/%C3%A5rsredovisning+2008.pdf>
- http://www.sollentuna.se/Documents/om_kommunen/kommunens_ekonomi/arsredovisning%202008/2%20-%20fem%20år%20i%20sammandrag.xls.pdf
- http://www.solna.se/PageFiles/990/Solna_stads_%c3%a5rsredovisning_2008.pdf
- http://www.sorsele.se/media/_rsredovisning_2008.pdf
- <http://www.sotenas.se/download/18.32ee29ac120fa660f3180003300/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.staffanstorp.se/download/18.65530f9312070d468308000906/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.stenungsund.se/download/18.6092ddd120b245fed48000378/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.stockholm.se/-/Nyheter/Om-Stockholm/Arsredovisning-2008/>
- <http://www.storuman.se/upload/2729/arsredovisning%202008.pdf>
- http://www.strangnas.se/upload/politik_demokrati/dokument/strategisk%20årsredovisn/Årsredovisning%202008.pdf
- <http://www.stromstad.se/download/18.4090329126508cd8c280001718/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.stromsund.se/download/18.2391e981120d6d279d28000336/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.sundbyberg.se/download/18.67f81433121582b949380005447/Arsredovisning08slutver.pdf>

- <http://www.sundsvall.se/download/18.569d59821203e0b6bd580003973/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.sunne.se/upload/F%c3%b6rvaltning/Ekonomi/%c3%85rsredovisning2008.pdf>
- <http://www.surahammar.se/download/18.1166db0f120540fe049800019775/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.svalov.se/download/18.4ac2d60c120d24c175980008200/%C3%85rsred+2008+liten.pdf>
- <http://www.svedala.se/upload/file/Kommunledning/Ekonomi/%C3%85rsredovisning2008.pdf>
- <http://www.svenljunga.se/download/18.4fe59d151208db3d3f6800075448/Ekonomisk+redov.pdf>
- http://www.saffle.se/docroot/dokument/kommunledning/ekonomi/arsredovisning_2008.pdf
- <http://www.sater.se/download/18.1d789b1a121cf277e638000422/%C3%85rsredovisning+KF.pdf>
- <http://www.savsjo.se/download/18.2aa379e711f8321106c80005790/S%C3%A4vsj%C3%B6+bokslut+2008bokm%C3%A4rke.pdf>
- <http://www.webbkampanj.com/soderhamn/2008/?page=1&mode=50&noConflict=1>
- <http://www.soderkoping.se/Documents/Organisation%20och%20politik/Ekonomi/årsredovisning2008.pdf>
- http://www.sodertalje.se/mainupload/dokument/Kommun%20o%20demokrati/Ekonomi/Årsredovisning/arsre2008_webb.pdf
- <http://www.solvesborg.se/6093>
- http://www.tanum.se/download/18.1e3e333211f4c1893f780004876/%C3%85rsredovisning+2008_hela_webb.pdf
- <http://www.tibro.se/kommun/ekonomi/2008/ÅR%202008%20090430.pdf>
- <http://www.tierp.se/filearchive/pdf/ekonomi/arsredovisningar/arsredovisning-2008/arsredovisning-tierps-kommun-2008.pdf>
- <http://www.timra.se/upload/6538/Årsredovisning08.pdf>
- <http://www.tingsryd.se/documents/tingsryd/documents/politik%20och%20paverkan/ekonomi/arsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.tjorn.se/download/18.53d016f5121a5b64b4b80005201/%C3%85rsredovisning2008.pdf>
- <http://www.tomelilla.se/fileadmin/tomelilla/public/%C3%85rsredovisning%20och%20budget/%C3%85rsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.torsby.se/omoss/ekonomi/ekonomiskarapporter/arsredovisning/arsredovisningonline.5853.html>
- http://www.torsas.se/pdf/arsredovisning_08_webb.pdf
- <http://www.tranemo.se/GetDocument.asp?SID=&DocumentID=99884F91E8454AF89F73F713FE2D8388&WebID=KOMMUN>
- http://www.trelleborg.se/TrelleborgUpload/KS/Ekonomi/Arsredovisning/Arsredovisning/arsredovisning2008_webb%20slutlig.pdf
- <http://www.trollhattan.se/upload/ekonomi/pdf/TrollhattanArsred2008.pdf>

- <http://www.trosa.se/Global/Kommunkontoret/Ekonomi/%c3%85rsredovisning/%c3%85rsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.tyreso.se/upload/Om%20kommunen/Ekonomi/Årsredovisning/Årsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.taby.se/upload/dokument/Ekonomi/Täby-ÅR2008.pdf>
- <http://www.uddevalla.se/download/18.275664561206a464eef80003770/TOTALT+DOKUMENT+2008+slutversion.pdf>
- http://www.ulricehamn.se/upload/klk/ekonomi/Arsredovisning_2008.pdf
- http://www.umea.se/download/18.40133a33120c2ac2102800019727/%C3%85rsredovisning_2008.pdf
- http://www.upplandsvasby.se/filearchive/Enheter_EJ_blanketter/KLK/Ekonomi/Arsredovisning/Arsredovisning_2008.pdf
- <http://www.upplands-bro.se/1/filearchive/kommun-och-politik/ekonomi/arsredovisning2008kf.pdf>
- http://www.uppsala.se/Upload/Dokumentarkiv/Externt/Dokument/Om_kommunen/Ekonomi_och_budget/Arsredovisning_2008/Arsredovisning08.pdf
- <http://www.uppvidinge.se/filearchive/Kommunen/Ekonomi/Rapporter/Arsrapporter/Arsredovisning-2008.pdf>
- <http://www.vadstena.se/upload/Pdf/Arsredovisningar/2008.pdf>
- <http://www.vaggeryd.se/download/18.7b78e17f120d3b4c35e800078440/Vaggeryds+kommun+-+%C3%85rsredovisning+2008+webb.pdf>
- <http://www.valdemarsvik.se/Global/Om%20kommunen/Ekonomi/%c3%85rsredovisning%202008.pdf>
- http://www.vallentuna.se/dok/publikationer/rsredovisning_/rsredovisning20-2/rsredovisning2008.pdf
- http://www.vansbro.se/sites/default/files/docs/Vansbro_2008_webb.pdf
- <http://www.vara.se/download/18.28e9b49211eee0df41f80007692/Vara+kommun+-+finansuell+analys+och+r%C3%A4kneskaper.pdf>
- <http://www2.varberg.se/archive/ekonomikontor/Årsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.vaxholm.se/dman/Document.phx/Web/Om+kommunen/Ekonomi/%C3%85rsredovisning/%C3%85rsredovisning+2008?folderId=Web%2FOm%2Bkommunen%2FEkonomi%2F%25C3%2585rsredovisning&cmd=download>
- http://www.vellinge.se/Global/Kommun-politik/Ekonomi/arsredovisning_2008.pdf
- <http://www.vetlanda.se/download/18.1b0b95041242740a1c38000909/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- http://www.vilhelmina.se/homepage_vilhelmina/_Huvudrubrik%20kommunen/F00035733/F00035D9F/F00035D84/F000362B5/FOV1-00045339/FOV1-000362B7/%C3%85rsredovisning%202008.pdf?FCItemID=S02CD2D4C?Templates=vilintranet&leftmenutop=kommunen&tconf=KOMMUNEN
- http://www.vimmerby.se/upload/6702/årsredovisning_2008_del_1_090511_klar_webb_1337.pdf
- <http://www.vindeln.se/Sve/Filarkiv/Kommunfakta%20och%20Organisation/Ekonomi/%c3%85rsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.vingaker.se/upload/EKONOMI/Årsredovisning%202008%20webb.pdf>

- <http://www.vargarda.se/download/18.1d07a728123b6fc939480006803/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.vanersborg.se/download/18.6776555112019411433800019755/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.vannas.se/default.aspx?di=5689>
- <https://www2.varmdo.se/dman/Document.phx/Webbmapp/KLK/omkommunen/Ekonomi/Bokslut/%C3%85rsredovisning+2008?folderId=%2FWebbmapp%2FKLK%2Fomkommunen%2FEkonomi%2FBokslut&cmd=download>
- <http://www.varnamo.se/download/18.3ec0295f120b2b38aef80003379/Kommunens+ekonomiska+redovisning.pdf>
- http://www.vastervik.se/upload/Kommunledningskontor/Ekonomi/arsredovisning_08.pdf
- <http://www.vasteras.se/Tvarsnittsdokument/Kommunfullmäktige/Stadens%20årsred%20web.pdf>
- http://www.vaxjo.se/upload/22619/Årsredovisning_2008.pdf
- <http://www.ydre.se/download/18.1a95f7bc121e4b14435800014563/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- [http://www.ystad.se/Ystadweb.nsf/wwwpages/1B4F8C9D6154ED95C12575C50030E6A1/\\$File/Arsredovisning_X8.pdf](http://www.ystad.se/Ystadweb.nsf/wwwpages/1B4F8C9D6154ED95C12575C50030E6A1/$File/Arsredovisning_X8.pdf)
- <http://www.amal.se/download/47551/arsredovisning2008.pdf>
- <http://www.ange.se/download/18.73d4151312143f8d4318000432/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- http://www.are.se/kommun_politik/ekonomi_kvalite/aarsredovisningar
- <http://www.astorp.se/download/18.b6a5fb120d72ac1a78000135/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.atvidaberg.se/download/18.548e62af1215e34a249800052237/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.almhult.se/download/18.7c9ba68511d99e51b4a800027445/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.alvdalen.se/upload/Dokument/arsredovisningar/%c3%84lvdalen0601WEBB.pdf>
- http://www.alvkarleby.se/kommun/årsredovisning2008_id1753.pdf
- [http://www.alvsbyn.se/kommun/dalis2.nsf/vyFilArkiv/Arsredovisning2008_webb.pdf/\\$file/Arsredovisning2008_webb.pdf](http://www.alvsbyn.se/kommun/dalis2.nsf/vyFilArkiv/Arsredovisning2008_webb.pdf/$file/Arsredovisning2008_webb.pdf)
- <http://www.engelholm.se/Documents/Kommun%20och%20politik/Kommunfakta/Ekonomi%20och%20budget/%C3%85rsredovisning-2008-www.pdf>
- http://www.ockero.se/download/18.11580c43120c6eb0f5d80008874/%C3%96cker%C3%B6_%C3%85R08.pdf
- [http://www.odeshog.se/web/odes/internet.nsf/0/aa200907131356072233903113729377/\\$FILE/%C3%85rsredovisning%202008.pdf](http://www.odeshog.se/web/odes/internet.nsf/0/aa200907131356072233903113729377/$FILE/%C3%85rsredovisning%202008.pdf)
- <http://www.orebro.se/download/18.55c7caca121edaffa3b80006885/%C3%96rebro+kommuns+%C3%A5rsredovisning+2008.pdf>

- http://www.orkelljunga.se/upload/268/dokument/bokslut2008_webb.pdf
- <http://www.ornskoldsvik.se/download/18.135b818e120193916ae7ffe7093/%C3%85rsredovisning2008Internet.pdf>
- <http://www.ostersund.se/download/18.5720c28511fd69fa005800015421/%C3%85rsredovisning+2008.pdf>
- <http://www.osteraker.se/dman/Document.phx?documentId=de14009120210118&cmd=download>
- http://www.osthammar.se/Documents/Ekonomi_o_statistik/%c3%85rsredovisning%202008%20L%20uppl.pdf
- <http://www.ostragoinge.se/upload/11474/Årsredovisning2008.pdf>
- <http://www.overkalix.se/Documents/%c3%85rsredovisningar/%c3%85rsredovisning%202008.pdf>
- <http://www.overtornea.se/upload/Dokument/Ekonomienheten/Övertorneå%20kommun%20Årsredovisning08Liten.pdf>

Bilaga 5: Årsredovisningar i papperskopia

Gullspång kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Hallsberg kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Haparanda kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Karlskoga kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Krokom kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Lessebo kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Motala kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Munkfors kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Pajala kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Robertsfors kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Sjöbo kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Storfors kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Tidaholm kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Tranås kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Töreboda kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Årjäng kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.

Åsele kommun (2008). Årsredovisning, papperskopia skickad med post.